

Asunnottomuutta kokeneiden kokemuksia huono-osaisuudesta ja sen vaikutukset hyvinvointiin

Jenna Virmelä

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Asunnottomuutta kokeneiden kokemuksia huono-osaisuudesta ja sen vaikutukset hyvinvointiin

Jenna Virmelä
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2020

Jenna Virmelä

Asunnottomuutta kokeneiden kokemuksia huono-osaisuudesta ja sen vaikutukset hyvinvointiin

Vuosi	2020	Sivumäärä	44
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia asunnottomuutta kokeneiden Vertais- ja vapaaehtois-toimintakeskus Vepan kävijöiden kokemuksia köyhyydestä. Tavoitteena oli tuoda esiin uutta kokemuksellista tietoa asunnottomuutta kokeneiden taloudellisesta tilanteesta sekä herättää yleistä keskustelua heikossa asemassa olevien asemasta yhteiskunnassa. Lisäksi tavoitteena oli tuoda esiin asunnottomuutta kokeneiden oman äänen ja kokemuksen kautta ruohonjuuritason tietoa, mikä voisi auttaa Vailla vakinaista asuntoa järjestön asunnottomille suunnattujen matalan kynnyksen palveluiden kehittämisessä.

Opinnäytetyö on luonteeltaan tutkielmallinen ja se toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto koostuu kuuden asunnottomuutta kokeneen Vepan kävijän haastatteluista, jonka jälkeen ne nauhoitettiin ja litteroitiin kokonaisuudessaan. Haastatteluaineiston analyysissä tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden kokemusten pohjalta teemoiksi nousivat haastateltavien elämäntarinat, asunnottomuus, käyttövarojen riittävyys, arjenhallinta sekä onnellisuus.

Tutkimustulokset osoittavat, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt elävät todella heikossa yhteiskunnallisessa asemassa suhteellisen köyhyyden näkökulmasta ja kärsivät vakavaa aineellista puutetta asunnosta huolimatta. Haastateltavien oman kokemuksen mukaan koettu asunnottomuus on kasvattanut heitä ihmisinä. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että tutkimukseen osallistuneet ovat kokeneet hyvin traumaattisia vastoinkäymisiä ja kokevat niiden myötä tahottomattaan pudonneensa viimesijaisen sosiaaliturvan varaan. Kuitenkin, kokemuksista käy ilmi inhimillisyys ja solidaarisuus. Haastateltavien oman kokemuksen mukaan omat lapset, läheiset ihmissuhteet sekä sosiaaliset suhteet auttavat jaksamaan arjessa sekä tuovat onnellisuutta.

Asiasanat: toimeentulo, hyvinvointi, asunnottomuus

Jenna Virmelä

Homelessness Confronted People Experiences of Deprivation And Its Effects on Well-Being.

Year 2020

Pages

44

The purpose of this Bachelor thesis was to study peer and voluntary activity center Vepa's homelessness confronted visitor's experiences of poverty. The aim of the thesis was to adduce new experiential information of the financial situation of those who have confronted homelessness and to provoke a general debate on the position of the vulnerable in society. The aim was also to adduce, through homelessness confronted people own voice and experience grassroots level information, which could help without a permanent home association in the development of the low-threshold services for homeless people.

The thesis was carried out as a qualitative study. The data consists of interviews with six visitors of Vepa, who have confronted homelessness, but who has a home while the interviews were recorded and transcribed. In the analysis of the interview, based on the experiences of those involved in the study the following subjects emerged: the life stories of the interviewees, homelessness, the adequacy of the available assets, every-day management and happiness.

The results indicate that the people who participated in the study are living in a really weak social position from the point of view of relative poverty and they also suffer from a serious material shortage despite the home. According to the interviewees' own experience, the perceived homelessness has raised them as human beings. This study leads to the conclusion that the participants of the study have been experienced very traumatic adversities and have involuntarily fallen in to the last-resort social welfare system. However, experiences shows humanity and solidarity. Based on the interviewees' own experience their children, relationships with loved ones as well as social relationships help to cope with everyday life and bring happiness.

Keywords: livelihood, wellbeing, homelessness

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Huono-osaisuus.....	7
2.1	Sosiaaliturva ja toimeentulo	7
2.2	Äärimmäinen köyhyys on huono-osaisuutta	9
2.3	Hyvinvointi ja arjenhallinta	12
3	Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskus Vepa ja asunnottomuus	15
4	Tutkimuksen toteutus	17
4.1	Aineistokeruumenetelmänä teemahaastattelu	17
4.2	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	19
5	Tulokset	20
5.1	Haastateltavien elämäntarinat	20
5.2	Asunnottomuus	22
5.3	Käyttövarojen riittävyys	23
5.4	Arjenhallinta.....	26
5.5	Onnellisuus	28
6	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	30
7	Johtopäätökset	32
	Kuviot	40
	Liitteet	41

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli tutkia asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden kokemuksia huono-osaisuudesta ja sen vaikutuksia hyvinvointiin. Erityisesti halusin tutkimukseni avulla selvittää Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskus Vepan kävijöiden kokemuksia käyttövarojen riittävydestä sekä sitä, millä tavoin asunnottomuuden kokemus on vaikuttanut heihin. Tarkoitukseni oli tutkia kokemuksia suhteellisen köyhyyden (EAPN 2020) näkökulmasta.

Tutkimukseni kohderyhmäksi valitsin Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskuksen kävijät, koska se toimii asunnottomien tukipisteenä ja paikkana asunnottomille osana Vva ry:n matalan kynnyksen toimintaa (Vva ry 2020). Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskus on tarkoitettu asunnottomille, asunnottomuutta kokeneille, asunnottomuusuhan alla eläville, palveluiden ulkopuolella eläville asunnottomille, asumisyksiköissä tai tuetussa asumisessa asuville sekä apua pyytävälle kansalaisille ja heidän läheisilleen (Aitta 2020). Tätä tutkimusta varten rajasin tutkimukseen osallistuvat henkilöt heihin, jotka ovat kokeneet asunnottomuutta ja joilla on tutkimushetkellä ollut oma asunto. Asunnottomia pidetään pääasiassa huono-osaisimpana ryhmänä (Saari 2015). Poistuuko huono-osaisuus, jos ihmisellä on asunto? Tähän tutkimukseen on osallistunut kuusi asunnottomuutta kokevaa henkilöä, joilla on tutkimushetkellä ollut oma asunto. Tuon teoriaosuudessa esiin köyhyyttä, toimeentuloa sekä hyvinvointia tutkimuskysymystä ajatellen.

Opinnäytetyön luonne on tutkielmallinen ja tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Hyvän ja luotettavan tutkimuksen takaamiseksi, olen pyrkinyt kuvaamaan opinnäytetyössäni tutkimukseen kytkeytyvää teoriaa ja tutkimukseeni liitettäviä aiempia tutkimuksia sekä kuvaamaan tutkimuksen etenemisen vaiheita. Tämän jälkeen esitän tutkimuksestani esiin nousseita tuloksia ja lopuksi analysoin ja pohdin niitä tätä tutkimusta varten kerätyn tiedon pohjalta.

Vva ry eli Vailla vakinaista asuntoa ry on vuonna 1986 asunnottomien itsensä perustama kansalaisjärjestö. Järjestö toimii kolmannella sektorilla turvaten ja valvoen asunnottomien etuja. Vva ry:n toimipiste sijaitsee Helsingissä. Vailla vakinaista asuntoa on valtakunnallinen järjestö, jonka toiminta keskittyy koko pääkaupunkiseudulle. Järjestö toimii ihmis- ja perusoi-keuksia kunnioittaen ja sen pyrkimyksenä ja tavoitteena on, että jokaiselle järjestyy ihmisarvoinen asumispaikka kohtuu ajassa. Järjestö toimii hyvin laajasti tekemässään työssä asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja tukemiseksi. Sen toiminta jakautuu järjestötyön lisäksi matalan kynnyksen suoraan auttamistyöhön sekä asumispalveluihin. Matalan kynnyksen auttamistyön tarkoitus järjestössä on asunnottomien ihmisten tavoittaminen. Järjestö kohtaa ihmiset tasa-vertaisina yksilöinä ja pyrkii löytämään ratkaisuja vaikeisiin tilanteisiin. (Vva ry 2020.)

Opinnäytetyöni aihe lähti liikkeelle Vailla vakinaista asuntoa järjestön asumisneuvoja Ulla Pyyvaaran kiinnostuksesta selvittää asunnottomien tai asunnottomuutta kokeneiden käyttövärojen riittävyyttä. Opinnäytetyön tavoitteena oli kerätä uutta ja ajankohtaista tietoa sekä järjestölle että sosiaalialalla työskenteleville, synnyttää keskustelua osana tämänhetkistä sosiaali- ja köyhyyspolitiikkaa sekä toivoen, että tutkimuksesta olisi mahdollisesti apua järjestön kehittämistyössä.

2 Huono-osaisuus

2.1 Sosiaaliturva ja toimeentulo

Sosiaaliturvaan liittyvästä lainsäädännöstä ja järjestelmän kehittämisestä vastaa Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaaliturvan tarkoitus Suomessa on kaikissa elämäntilanteissa turvata ihmisille riittävä toimeentulo sekä huolenpito. Se koostuu erilaisista palveluista ja toimeentuloa turvaavista rahallisista etuuksista. Niissä tilanteissa, joissa henkilö ei pysty itse vastaamaan perustoimeentulosta, sosiaaliturva tarjoaa sitä. Vanhuuden, työttömyyden, sairauden, työttömyyden, lapsen saamisen, huoltajan menetyksen, kuntoutuksen tai opiskelun vuoksi Suomen sosiaaliturva kattaa syntyneen toimeentulon tarpeen. Pääosin Suomen toimeentuloturva-järjestelmä on vakuutusperusteinen. Yleensä Suomen sosiaaliturvan piiriin kuuluvat vakinaisesti Suomessa asuvat tai Suomessa työskentelevät henkilöt, mutta myös ulkomailla oleskeleva henkilö voi kuulua Suomen sosiaaliturvaan. Kela, kunnat, työttömyyskassat sekä eläke- ja muut vakuutuslaitokset huolehtivat sosiaaliturvan toimeenpanosta Suomessa ja se rahoitetaan verorahoilla ja vakuutusmaksuilla. Oikeuden riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin, perustoimeentulon turvaan sekä välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon takaa Suomen perustuslaki. (Kansaneläkelaitos 2020a; Sosiaali- ja terveysministeriö 2020a; Sosiaali- ja terveysministeriö 2020b.)

Osana sosiaalihuoltoa Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa toimeentulotuen lainsäädännöstä sekä johtaa, ohjaa ja kehittää toimeentulotukea. Viimesijainen toimeentuloturvan muoto on toimeentulotuki, josta säädetään laissa. Toimeentulotuki on tarvehankintaista ja se lasketaan asiakkaan välttämättömien menojen mukaan. Toimeentulotuki muodostuu perustoimeentulotuesta, johon kuuluu perusosa ja muut perusmenot sekä täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta. Toimeentulotuen perusosalla saajan pitää kattaa ravinto-, vaate-, vähäiset terveydenhuolto- sekä henkilökohtaisen puhtauden ja kodinpuhtauden menot, paikallisiikenteen käyttö, sanomalehtitilaukset, puhelimen ja tietoliikenteen käyttö, harrastus- ja virkistystoiminta sekä vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot. Perusosan lisäksi tukea voidaan myöntää muihin tarpeellisiin perusmenoihin, kuten vuokraan tai vastikkeeseen, vesi-, lämmitys-, sähkö- ja kotivakuutusmaksuun sekä ter-

veydenhuoltomenoihin, joita ovat esimerkiksi reseptilääkkeet. Erityismenot, joita ovat ylimääräiset asumismenot sekä erityisistä tarpeista aiheutuvat menot, sisältyvät täydentävään toimeentulotukeen. Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää esimerkiksi taloudellisen tilanteen äkillisestä heikentymisestä aiheutuvien vaikeuksien lieventämiseksi tai ylivelkaantumisesta. Henkilö tai perhe, jonka käytettävissä olevat tulot ja menot, eivät riitä välttämättömiin jokapäiväisiin menoihin ja on tuen tarpeessa, voi saada toimeentulotukea. Vuoden 2017 alusta lukien perustoimeentulotuen myöntäminen ja tuen maksaminen siirtyivät kunnilta Kansaneläkelaitoksen tehtäväksi. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea hoidetaan edelleen kunnista käsin. (Laki toimeentulotuesta 1412/1997; Sosiaali- ja terveysministeriö 2020c; Sosiaali- ja terveysministeriö 2020d.)

Vuonna 2018 työttömyysturvan menoissa tapahtui yllättävä käänne, mikä käy ilmi Kansaneläkelaitoksen (2020b) tilastokatsauksesta. Ensimmäistä kertaa Kelan maksamat työttömyyden perusturvan menot olivat ansioturvan menoja suuremmat. Ansioturvaa maksettiin yli kaksi kertaa enemmän kuin perusturvaa vielä vuonna 2010. Vuonna 2018 Kelan maksaman perusturvan menot olivat yhteensä 1964 miljoonaa euroa. Vuoden 2018 alussa voimaan astunut työttömyysturvan aktiivimalli alensi osaltaan työttömyysetuuksia ja yhteensä työttömyyskassat ja Kela maksoivat työttömyysturvaa 14% vähemmän kuin edellisvuonna. Vuonna 2018 perustoimeentulotuen etuusmenot olivat 740,5 miljoonaa euroa. Perustoimeentulotuen saajia vuonna 2018 oli 469 694 henkilöä eli 8,5% väestöstä. Osuudet eivät muuttuneet vuodesta 2017. Alle 18-vuotiaasta väestöstä 11,4% asui toimeentulotukea saavassa kotitaloudessa. (Kansaneläkelaitos 2020b; Julkari 2019.)

Kotitalousväestön elinolosuhteita Suomessa kuvataan Elinolotilastossa (SVT 2020a) eri näkökulmista, kuten köyhyys- tai syrjäytymisriskiä, koettua hyvinvointia ja toimeentuloa sekä terveyttä ja asumista väestöryhmittäin. Köyhyys- tai syrjäytymisriski tarkoittaa sitä, että henkilö on vakavaa aineellista puutetta kokevan, suhteellisesti pienituloisen tai vajaatyöllisen kotitalouden jäsen. Riskit voivat olla yhtäaikaista, mutta köyhyys- ja syrjäytymisriskiin riittää, että yksi niistä toteutuu. Kotitalouden perustarpeisiin liittyviä puutteita pidetään aineellisena puutteena, jos ne johtuvat siitä, että kotitaloudella ei ole niihin varaa. Näitä ovat kotitalouden kokemat maksuvaikkeudet sekä vaikeudet selviytyä yllättävistä menoista. Perustarpeiksi liittyviin puutteisiin katsotaan myös kuuluvan, jos taloudella ei ole varaa puhelimeen, televiisioon, pesukoneeseen, autoon tai proteiinipitoiseen ateriaan joka toinen päivä, tai pitää riittävän lämpimänä kotiaan tai viikon lomaan vuodessa kodin ulkopuolella. Ne, joiden kotitalouksien koetaan liittyvän puutteita perustarpeisiin vähintään kolmella mittarilla yhdeksästä, katsotaan kokevan aineellista puutetta. Henkilöt, joiden kotitaloudessa koetaan puutetta vähintään neljällä mittarilla, katsotaan kokevaksi vakavaa aineellista puutetta. (SVT 2020b; SVT 2020c.)

Elinolotilaston (SVT 2020a) tuoreimman julkistuksen mukaan vuonna 2018 Suomessa oli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä 856 000 henkilöä, mikä on 15,8 prosenttia koko kotitalousväestöstä. Luku laski noin 34 000 henkilöllä edelliseltä vuodelta mittarin kaikilla ulottuvuuksilla eli pienituloisuuden, vajaatyöllisyyden sekä vakavan aineellisen puutteen osalta ja oli samalla tasolla, kuin vuonna 2016.

2.2 Äärimmäinen köyhyys on huono-osaisuutta

Suomen köyhyden vastaisen verkoston (EAPN 2019) mukaan köyhyys määritellään yleensä suhteelliseen ja absoluuttiseen köyhyyteen. Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan selkeää huono-osaisuutta yksilön tai ryhmän osalta verrattuna muun väestön keskimääräiseen elintapaan ja elintapaan. Absoluuttinen tai äärimmäinen köyhyys kuvastaa tilaa, jossa ravinnon, vaatetuksen ja asumisen vähimmäisedellytykset eivät täyty.

Keskinen, Laine, Tuominen & Hakkarainen (2009) tuovat esiin Helsingin kaupunkiköyhyyttä, missä myös Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskus ja tätä tutkimusta varten kerätty tutkimusaineisto ovat peräisin. Pääkaupunkiseutu ja Suomen suurimmat kaupungit eroavat elinoloiltaan muusta Suomesta. Väestö on terveempää ja vauraampaa suurimmissa kunnissa. Pääkaupunkiseutu on myös hyvän työllisyyden alue taloudellisesti. Kuitenkin, toimeentulotukea käytetään suurimmissa kaupungeissa muuta maata enemmän. Suhteellisen köyhyyden käsitettä on kritisoitu siitä, että vaikka köyhimpien tulot ovat kasvaneet, silti se osoittaa köyhien määrän kasvaneen. (Keskinen ym. 2009, 11.)

Yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan ytimen muodostavat köyhyyteen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen kytkeytyvä politiikka. Tämä on samaan aikaan myös poliittisen onnistumisen mittari, joka on mitattavissa köyhien ja syrjäytyneiden osuudella väestöstä sekä heidän käytössään olevilla erilaisten resurssien rakenteilla ja määrällä. (Saari 2005, 7) Hyvinvointivaltio voidaan käsitteenä jakaa laajalla ja suppealla tavalla. Yhteiskuntapoliittisessa määritelmässä se tarkoittaa julkisen vallan yhdessä muiden toimijoiden kanssa johtamaa politiikkamallia, jossa talous-, työllisyys-, koulutus ja sosiaalipolitiikka lähtökohtaisesti tukevat toisiaan. Hyvinvointivaltio kytketään tiiviimmin sosiaalipolitiikkaan suppeassa mallissa ja valtiota voi pitää hyvinvointivaltiona, jos perustuslaissa turvatut ja useimmat sosiaaliset riskit kattavat sosiaaliset oikeudet perustuvat sosiaalipolitiikkaan, sosiaaliset oikeudet perustuvat institutionaalista rakennetta läpäiseviin periaatteisiin, julkisista menoista käytetään mittava osa sosiaalimenoihin ja jos sosiaalipolitiikka kokonaisuutena on organisoitu koordinoituksi ja lakisääteiseksi. Suomi on hyvinvointivaltio kaikilla näillä kriteereillä arvioituna. (Saari 2015, 115-116.)

Viimesijaisen turvan etuuksien pitkäaikaisella käytöllä viitataan sosiaaliturvariippuvuuteen. Kaikista hyvinvointivaltioista on tunnistettavissa ikaikainen keskustelu sosiaaliturvariippuvuudesta. Aina köyhäinhuoltoajasta lähtien on etuuksien ja palvelujen laiskistavasta vaikutuk-

sesta kannettu huolta asiasta. Moraalinen oikeutus etuuksiin ja palveluihin, etuuskien ja palvelujen suhteellisen matala taso, nopea talouskasvu ja työllisyyden myönteinen kehitys, julkisen talouden ylijäämä sekä edullinen väestörakenne selittyi yhteisistä toisen maailmansodan aikaisista sotakokemuksista ja sitä edeltäneiltä vuosikymmeniltä. 1970-luvun lopulle tultaessa keskeinen havainto oli, että jatkunut nopea talouskasvu ei vähentänyt köyhyyttä. Vaurauden yhteiskuntaan jäi ryhmiä, jotka eivät päässeet mukaan tavanomaiseen elintason, elämäntapaan ja elämänlaatuun. Sosiaaliturvariippuvuus, jonka mukaan niissä elävät, asuvat ja toimivat ihmiset tekevät tietoisin valinnan elää viimesijaisella sosiaaliturvalla työhön haakeutumisen sijaan, nousi erääksi mahdolliseksi selitykseksi. Keskustelua sosiaaliturvariippuvuudesta on viimesijaisen turvan pitkäaikaisasiakkuuden ohella aiheuttanut myös sosiaaliturvan laajentuminen työikäiseen ja-kykyiseen väestöön. Pienet lapset, vammaiset, sairaat ja vanhukset ei ole yhteiskuntapoliittisesti yleensä ongelmallista pois lukien kuntoutusetuuksien käyttö sekä sairausvakuutukseen liittyvät toistuvat poissaolot. Niihin etuuksiin ja palveluihin, jotka kohdentuvat työikäiselle, työikäiselle väestölle ja joissa valinnoilla on suurempi merkitys, on kohdennettu suurempi huomio. Näitä ovat työttömyyteen, asumiseen, opiskeluun ja lastenhoitoon liittyvät etuudet ja palvelut. Viimesijaisen turvan pitkäaikaisasiakkaista suurin osa on yksinasuvia henkilöitä. (Saari 2017, 16, 22, 73-75.)

Saari (2017, 341) korostaa, että ainakin neljä asiakokonaisuutta, joilla on ilmeisiä yhtymäkoh-
tia sosiaaliriippuvuudesta käytyyn keskusteluun, muuttavat suomalaista ”tilannekuvaa” sen
sosiaalisen perustan osalta vuosina 2017-2018. Näiksi asiakokonaisuuksiksi hän mainitsee tur-
vapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien kotouttamisen, toimeentulotuen perusosan siirtämi-
sen Kelaan, ylivelkaantumisen sekä perustulokokeilun. Päätös toimeentulotuen perusosan Ke-
lasiirrosta tehtiin maaliskuun 2014 kehysriihessä osana rakennepoliittista ohjelmaa. Asialli-
sesti kyseessä oli kuntatalouteen kohdennetusta säästötoimenpiteestä ja muodollisesti yhden-
vertaisuusperiaate, joka on lain taustalla. Samassa yhteydessä toimeentulotuen perusosaan
siirtyivät muuttokulut, takuuvuokra sekä lasten päivähoitomaksut. Tärkeä osa sosiaalityön
työkalupakkia on ollut toimeentulotuki ja useimmiten asiakkaalle tärkein syy tulla sosiaali-
työntekijän asiakkaaksi. Aikuissosiaalityön sisältö muuntuu taloudellisesta ohjauksesta muun
tuen suuntaan, kun yksi toimeentulotuen muodoista poistuu. Mitä tulee sosiaalityön resursoin-
tiin ja työmuotojen kehittämiseen aikuissosiaalityössä, sillä voi olla ennakoimattomia vaiku-
tuksia kuntien toimintatapoihin. Miten toimeentulotuen Kelasiirto ja samanaikainen Sote-uu-
distus vaikuttavat kansalaisjärjestöjen asemaan kaikkein heikommassa asemassa olevien ryh-
mien tukemisessa nousee erityiskysymykseksi. Sektoripalveluista kohti uusia toimintamalleja
on tapahtunut siirtymää viimeisten vuosien aikana, missä ruokatarjoilulla ja ruokakasseilla
kytketään yhteen asiakkaat ja palvelut. Osaksi viimesijaisen turvan varassa elävien ihmisten
elämää on asemoitumassa ruokakeskeinen toimintamalli (Ohisalo & Saari 2014). Kansalaisjär-
jestöjen tuottama toimintamalli voi osoittautua kilpailukykyiseksi aikuissosiaalityöhön nähden
asiakkaiden näkökulmasta. (Saari 2017, 345-347.)

Suomalaiset ovat velkaantuneet aikaisempaa enemmän, vaikka matala korkotaso on helpottanut velanhoitokustannuksia ja kotitalouksien velkamäärä on ennätystasolla. Kun korot palaavat ”normaalille” tasolle, heikentyvät velkaantuneiden kyky hoitaa lainojen korkoja ja lyhenyksiä. Jo neljännesmiljoonalla kuluttajalla oli maksuhäiriömerkintä 2010-luvun puolivälissä ja ulosoton piirissä suurin piirtein saman verran. Mikäli asumiskustannukset jatkavat nousuaan, taloudellista niukkuutta kokevissa väestöryhmissä määrä tulee väistämättä kasvamaan. Merkittävä työllistymiseen kannustava tekijä on velka. Päinvastainen vaikutus on ulosottoon johtaneella ylivelkaantumisella, koska lisätulojen taloudellinen kannustin heikentyy. Pitkäaikaiseen työttömyyteen ja toimeentulotukiasiakkuuteen yhdistynyt velkaantuminen on monella tapaa haastava yhdistelmä ja on omiaan pitkittämään sosiaaliturvariippuvuutta. Hallituksella on toistaiseksi ollut varsin vähän aloitteellisuutta ratkaista perintään liittyvää ongelmaa, mutta syksyllä 2016 se linjasi, että ulosottoon liittyviä työllistymisen kannustinloukkuja puretaan. Ulosoton suojaosuuden korottamisen mahdollisuudet ja vaikutukset arvioidaan erityisesti valmistelussa, mutta kuitenkin aikataulu jää vielä avoimeksi. (Saari 2017, 347-348.)

Kangas & Ritakallio (2005, 28) kiteyttävät hienosti, että köyhyys on puutetta ja kurjuutta, johon liittyy myös moraalinen yhteiskuntapoliittinen velvoite. Tässä määritelmässä päästään käsitä juuri tutkimukseeni liittyvään tutkimuskysymykseen eli siihen, mitä köyhyys kellekin on ja voidaanko köyhyyttä mitata rahalla? Määriteltäessä köyhyyttä absoluuttisesti, asetetaan köyhyysrajaksi tietty rahamäärä ja kaikki kyseisen rajan alle luokitellaan köyhäksi. Kangas & Ritakallio (2005, 30) kuvaavat, että perusajatus suhteellisen köyhyysmäärittelyn osalta ei ole mitenkään uusi ja kuinka Adam Smith on esittänyt sen määritelmää jo vuonna 1664. He mainitsevat myös, että välttämättömiä olivat Smithin mukaan sellaiset asiat, joita ilman tiettyyn yhteiskuntaan kuuluvat eivät voi esiintyä julkisuudessa ilman häpeän tunnetta ja näihin välttämättömyyksiin tulisi yhteiskunnan kaikilla jäsenillä, alimmista kansankerroksista lähtien, olla varaa. Kangas & Ritakallio (2005, 30) kertovat Smithin määrittelyssä keskeiseksi nimenomaan sen, mitä kulloinkin pidetään välttämättömänä yhteiskunnassa ja mitä ilman ei voida ajatella esiintyä julkisesti ilman häpeää.

Tutkijoiden keskuudessa yleinen käsitys köyhyydestä on se, että kyse on sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuudesta, mikä johtuu taloudellisten resurssien puutteesta. Jos henkilöllä ei ole mahdollisuutta elää yhteiskunnassa vallitsevalla tavalla, hänen katsotaan olevan rajoitettu sosiaaliselta toimintakyvyltään. Köyhyys ei siis välttämättä poistu, vaikka ihmiselle taataisiin fyysinen toimintakyky, mihin kuuluu muun muassa asianmukainen asunto, riittävä ravitsemus, terveys jne. Myös sosiaalisen toimintakyvyn edellytykset, kuten mahdollisuus osallistua, elää ja kuluttaa niin, että tarpeentyydytys tulee täytetyksi ympäröivän yhteiskunnan mukaisista laatuvaatimuksista, on täytyttävä. (Kangas & Ritakallio 2005, 29.)

Köyhyystutkimuksissa huomio kiinnittyy vajeisiin, joita havaitaan tarpeiden tyydyttämisessä. Tarpeet voidaan jakaa perustarpeisiin ja välittäviin tarpeisiin. Fyysinen terveys ja henkinen

autonomia ovat ihmisten perustarpeita. Ruuan, veden ja asumisen lisäksi välittäviin tarpeisiin voidaan luokitella taloudellinen, henkinen ja fyysinen turvallisuus sekä terveydenhoito ja koulutus samoin, kuin elämänkaareen liittyvät palvelut. Perustarpeisiin liittyy puutteita tai vajeita, jos välittömät tarpeet jäävät melkein kokonaan tyydyttämättä. Äärimmäinen köyhyys on siis huono-osaisuutta ja tällöin voidaan puhua huono-osaisuudesta. (Saari 2015, 73.)

Huono-osaisuus on moninainen ilmiö ja sen tutkimuskenttä muotoutuu jatkuvasti tutkijoiden intressien vaihtelun ja yhteiskunnan muutoksen seurauksena. Lukuisat huono-osaisuustutkimuksen suuntaukset täydentävät toisiaan sosiaalitieteiden sisällä. Samalla huono-osaisuuden näkemys muuttuu. Katsottaessa huono-osaisuutta yhteiskunnallisena ilmiönä, selittyy se sosiaalista etäisyyttä ylläpitävien mekanismien kautta. Hierarkkisesti toisiinsa nähden sijoittuvien väestöryhmien välillä on rajoittuneisuutta solidaarisuudessa sekä myötätunnossa. Nämä rajoittuneisuudesta syntyneet vajeet rajoittavat kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ryhmien suhteellisen aseman parantamista. Poliitiikan avulla niitä voidaan muokata, koska sosiaalipolitiikka luo yhteiskunnallisia jakolinjoja. Taustatekijöiden, resurssien, toimintakyvyn sekä koetun hyvinvoinnin ja terveyden osalta huono-osaisten ryhmä on hyvin hajanainen. Huono-osaisten ryhmään kuuluu henkilöitä, jotka niin koetun hyvinvoinnin ja terveyden vuoksi voivat huonosti, mutta myös hyvin pärjääviä. (Saari 2015, 253-255.)

2.3 Hyvinvointi ja arjenhallinta

Pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksen perinteessä noudatetaan vakiintunutta käytäntöä huono-osaisuuden määrittelyssä. Sen mukaan yhteiskuntapoliittista merkitystä ei ole juurikaan ihmisen itsensä kokemalla hyvinvoinnilla. Tämän ajatuksen keskeinen perustelu on ollut se, että ihmisten oma kokemus on eri tavoilla häilyvä, joten yksittäisiä sosiaalisia oikeuksia ja velvollisuuksia ei voi siihen kytkeä. Objektivisen ja koetun huono-osaisuuden välinen yhteys on sosiaalipoliittisesti haasteellinen, mikäli ne eivät odotetusti kasaudu. Kainulainen & Saari (2013, 24) mainitsevat tavallisimman esimerkin eli ”onnellisen köyhän” ongelman, joka heidän mukaansa nousi keskusteluun viimeistään Erik Allardtin (1976) tutkimusten myötä. He toteavat Allardtin havainneen, että kotitalouden tulojen ja elämään tyytyväisyyden välillä ei ole yhteyttä juurikaan. Objekttiivinen hyväosaisuus yhdistettynä koettuun huono-osaisuuteen selittyy kognitiivisella dissonanssilla. Jos ihminen ei kykene oikeasti arvioimaan reaalista tilannettaan, hän elää todellisuudessa, jossa sisäiset tuntemukset ovat ristiriidassa ulkoisen todellisuuden kanssa. Tilanne voi syntyä myös arvostuseroilla ja siihen, miten kukin arvottaa omaa elämäntilannettaan. Sama materiaalinen tila voi yhdelle merkitä kohtuullista, hyväksyttävää tasoa ja toiselle kurjuutta. (Kainulainen & Saari 2013, 24-25.)

Useimpien ihmisten elämä ei ole enää yksinomaan selviytymistäistelua vauraissa maissa, minkä tavoitteena on perustarpeiden täyttäminen. Se on yksilöllisiin valintoihin liittyvää elä-

mänpolitiikkaa, jossa enemmän painoarvoa saavat mahdollisuus ja kyky oman elämän hallintaan sekä koettua eli subjektiivista onnellisuutta ja tyytyväisyyttä elämän eri osa-alueilla. Pitkäkestoinen koettu ja tavoiteltu olotila, jota ihminen pitää tärkeänä oman hyvän elämänsä kannalta, on siis onnellisuutta. Vähävaraisen väestön osalta resurssipolitiikka on kaikin puolin perusteltua ja arvokas tavoite on kohtuullinen yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Yhteiskunnassa on useita ryhmiä, joiden hyvinvoinnille resurssien lisääminen on tärkeää. Tavalla, jota yhteiskunnassa pidetään yleisesti hyvänä, nämä ryhmät eivät kykene käytettävissään olevilla resursseilla elämään. On toistuvasti havaittu, että vaikka kunkin yhteiskunnan sisällä rikkaammat ovat pienituloisempia onnellisempia tietyllä hetkellä, kun muut tekijät ovat vakioitu, niin keskimääräinen materiaallinen vaurastuminen ei lisää koettua keskimääräistä hyvinvointia välttämättä. Nämä tulokset ovat mahdollistaneet kyseenalaistaa ja pohtia yhteiskunnallisen kehityksen mielekkyyttä ja politiikan tavoitteita. Onnellisuus on ujuttautunut osaksi hyvinvointivaltion, sosiaalipolitiikan ja hyvinvoinnin tutkimusta. (Ervasti & Saari 2011, 191, 193.)

Keskeinen osa ihmisen hyvinvointia ovat yhteisölliset suhteet. Pessi & Seppänen (2011, 288) viittaavat sosiologi Erik Allardtin klassiseen hyvinvointiteoriaan, jossa elintaso (having), yhteisyysuhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being) on nimetty hyvinvoinnin osatekijöiksi. Sosiaaliset suhteet on havaittu terveyden ohella koetun hyvinvoinnin keskeiseksi lähteeksi subjektiivisen hyvinvoinnin tarkastelussa. Laajimmillaan yhteisön käsitteellä voidaan viitata kaikkeen ihmisten väliseen vuorovaikutukseen tai ihmisryhmiin, joiden jäsenillä on jotakin yhteistä. Turvattomassa maailmassa yhteisö tarjoaa yksilölle mahdollisuuden kuulua johonkin itseään suurempaan. Myös ympäristöllä on tärkeä osa hyvinvointia tarkasteltaessa. Hyvinvoinnin luonne ja ihmisen selviytyminen riippuvat siitä, millaisessa ympäristössä ihminen elää. Ihminen on sopeutuva eläin, mistä seuraa, että monet osaavat nauttia myös vähemmän ihanteellisissa olosuhteissa elämästään ja monesti on vaikea todeta, mitkä ovat ihanteelliset olosuhteet. Vaikka hyvinvoinnin kriteereistä päästäisiin yksimielisyyteen ja niitä voitaisiin pitää objektiivisina, niiden toteutuminen ei aina merkitse sitä, että yksilö kokisi oman elämänsä myönteisenä tai että yksilön hyvinvointi toteutuisi. Tällöin voidaan väittää, etteivät he vallitsevissa olosuhteissa voi elää aidosti hyvää elämää ja ettei heidän pitä tyytyä sietämään huonoa tilannettaan. (Pessi & Seppänen 2011, 292-293; Oksanen 2011, 314, 322.) Puhuessaan ympäristöstä ja siihen sopeutumisesta, Oksanen (2011, 322) viittaa ihmisiin, jotka usein elävät ekologisesti huonoissa oloissa esimerkiksi köyhissä maissa. Sama pätee myös heikossa yhteiskunnallisessa asemassa eläviin, joihin itse viittaaan.

Hyvinvointia voi lähestyä ihmisten elinolosuhteiden, resurssien ja arjen toiminnan näkökulmasta. Henkilökohtaisesti hyödynnettäviä resursseja ihmisen arjessa ovat tulot ja varallisuus, aika, terveys, tiedot, taidot sekä sosiaalinen pääoma. ”Resurssien määrä, hallinta sekä mahdollisuus niiden hyödyntämiseen riippuvat yhtäältä yhteiskunnan ja lähiympäristön tarjoamista mahdollisuuksista ja olosuhteista, toisaalta henkilön ominaisuuksista.” (Raijas 2011,

248) Myös riittäväksi koettu määrä eli resurssien käyttöarvo riippuu kaikista edellä mainituista tekijöistä. Toimintakykyjen hyödyllisyys vaihtelee eri ajankohtina ja ympäristöissä arjen toiminnoissa. Resurssien ja hyödykkeiden avulla hyödynnetään toimintakykyä ja resursseja käytetään hyödykkeiden hankintaan. Vaihtoehtoja toimintojen suorittamiseen tuovat hyödykkeet ovat arvokkaita ja ne ovat kullekin ominaisia ja henkilökohtaisesti merkityksellisiä. (Raijas 2011, 248-249.)

Arjella tarkoitetaan elämää, joka muodostuu kotielämästä ja harrastuksista sekä ansioyöstä tai opiskelusta. Arki muodostuu erilaisissa ympäristöissä tapahtuvista toiminnoista, joissa ihmiset joko yksin tai vuorovaikutuksessa muiden kanssa, toimivat. Arkeen tarvitaan resursseja ja hyödykkeitä markkinoilta. Arjen toiminnassa tavoitellaan tarpeiden tyydyttämistä eli hyvinvointia. Tarpeilla tarkoitetaan tässä yhteydessä niitä kaikkia tarpeita, jotka ovat olennaisia arjen sujumisen tyydyttämisessä, ei siis välttämättömien perustarpeiden tyydytyksestä. On todettu, että alhaiset tulot, köyhyys ja resurssien hallinta alentavat ihmisten mahdollisuuksia toteuttaa itseään elämässä ja sen myötä koettua hyvinvointia. Tällöin on kyse siitä, että ympäristössä kaikki tarjolla olevat mahdollisuudet eivät ole tavoitettavissa. Suhteellisesti enemmän onnellisia ihmisiä on todettu olevan enemmän hyvätuloisten joukossa, kuin pienituloisten. Onnellisuus kasvaa tulojen noustessa, mutta näin ei yleensä enää tapahdu tietyn tulotason ylittämisen jälkeen. (Raijas 2011, 243, 247.)

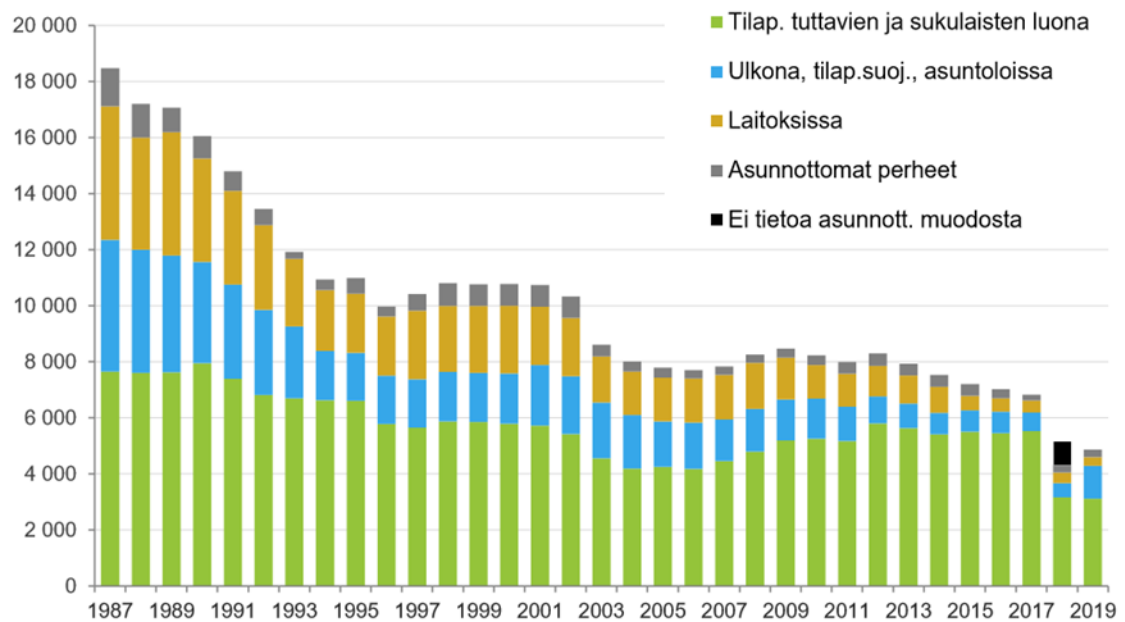
Resilienssi tarkoittaa psyykkistä palautumiskykyä. Se on psyykinen ominaisuus, jota on toisilla enemmän, kuin toisilla. Eri tekijät lähtien kasvatuksesta ja biologisista ominaisuuksista vaikuttavat resilienssiin. Resilienssiä rakentavat ympäristöstä kumpuavien myönteisten ja haitallisten tekijöiden vuorovaikutus sekä omat kokemukset ja lähipiiri. Jotkut selviävät vaikeista vastoinkäymisistä, kun taas joillekin pienimmätkin koettelemukset saattavat olla liikaa. Resilienssi ei ole yksilön kiinteä ominaisuus, vaan taito ja sitä pystyy kehittämään ja harjoittelemaan. Se muovautuu jokaisella koko eliniän. Resilienssiä voi vahvistaa mieleisellä toiminnalla, joka tukee sopeutumista haastavissa olosuhteissa ja ylläpitää toimintakykyä. Kun ihmiselle kehittyy taitoja, joiden avulla jatkuvasti toistuvia vastoinkäymisiä on helpompi käsitellä, resilienssi kasvaa. Tärkeä osa omien voimavarojen kasvattamisesta on itsestä huolehtiminen. Ikäviä kokemuksia ei toivo kenellekään, mutta niiden kautta on mahdollisuus oppia monia tärkeitä asioita. Selviytymistarinoita kannattaa jakaa ja kuunnella ja niistä voi syntyä tunne, että kun muut selviävät, niin itsekin selviän. Myönteisiin tunteisiin panostaminen vaikeissa tilanteissa kannattaa, koska ne auttavat avaamaan ajatuksia, toimimaan ja saamaan apua. Auttamalla muita usko omaan selviytymiseen voi vahvistua. (Mieli 2020.)

3 Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskus Vepa ja asunnottomuus

Saari (2015, 22) korostaa, että kaikkein huono-osaisimpana ryhmänä pidetään asunnottomia ja kuinka oman asunnon tarpeellisuudesta vallitsee laaja yksimielisyys Suomessa. Hän mainitsee, että oma asunto tarkoittaa useimmille suljettavaa yksityistä tilaa, jonka käytöstä asunnonhaltija voi itse päättää. Yleensä asunto on myös ”koti” eli ihmisillä on siihen emotionaalinen suhde. Asunto ei siis ole pelkästään markkinoilla myytävä tai vuokrattava hyödyke, vaan se on tärkeä osa ihmisen sosiaaliseen ympäristöön juurtumista. Näin ollen asunnottomuus on myös kodittomuudesta aiheutuvaa juurettomuutta. (Saari 2015, 22.)

Asunnottoman käsitteellä ei Suomessa viitata pelkästään kadulla tai metsässä asumiseen vaan eri tavalla myös tuettuun asumiseen (Saari 2015, 23). Ihmiset, joilla ei ole omaa asuntoa, määritellään asunnottomiksi. Asunnottomia ovat myös he, jotka elävät ulkona, ensisuojoissa, porrashuoneissa, asuntoloissa tai majoitusliikkeissä, huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa sekä tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi. Asunnotonta, jolla on olennaisesti asumista vaikeuttava sosiaalinen tai terveydellinen ongelma, ja jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä kestoltaan vähintään yhdeksi vuodeksi tai henkilö on ollut asunnottomana viimeisen kolmen vuoden aikana toistuvasti, tarkoitetaan pitkäaikaisasunnotonta. Avun ja hoidon tarve korostuu pitkäaikaisasunnottomuudessa, kun taas ajallinen kesto on toissijaista. (ARA 2020.)

Asunnottomien tuoreet luvut kertovat, että asunnottomuus on vähentynyt seitsemättä vuotta peräkkäin, mikä käy ilmi kuviosta 1 (ARA 2020). Edellisestä vuodesta asunnottomuus on vähentynyt 280 henkilöllä ja vuoden 2019 lopussa Suomessa oli 4600 yksin elävää asunnotonta. Asunnottomuus väheni sekä nuorten, alle 25-vuotiaiden, että pitkäaikaisasunnottomien määrissä. Yksin elävistä asunnottomista kaksi kolmas osaa oleskeli tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona ja heistä noin 19% on pitkäaikaisasunnottomia. Asunnottomuus keskittyy suurimpiin kaupunkeihin. Vaikka asunnottomuus väheni vuodesta 2018 eniten Helsingissä, Turussa ja Jyväskylässä, silti väkilukuun suhteutettuna asunnottomia on edelleen eniten Helsingissä. Helsingissä oli vuoden 2019 lopussa 1678 yksinelävää asunnotonta, mikä on noin 36% koko Suomen asunnottomista. (ARA 2020.)

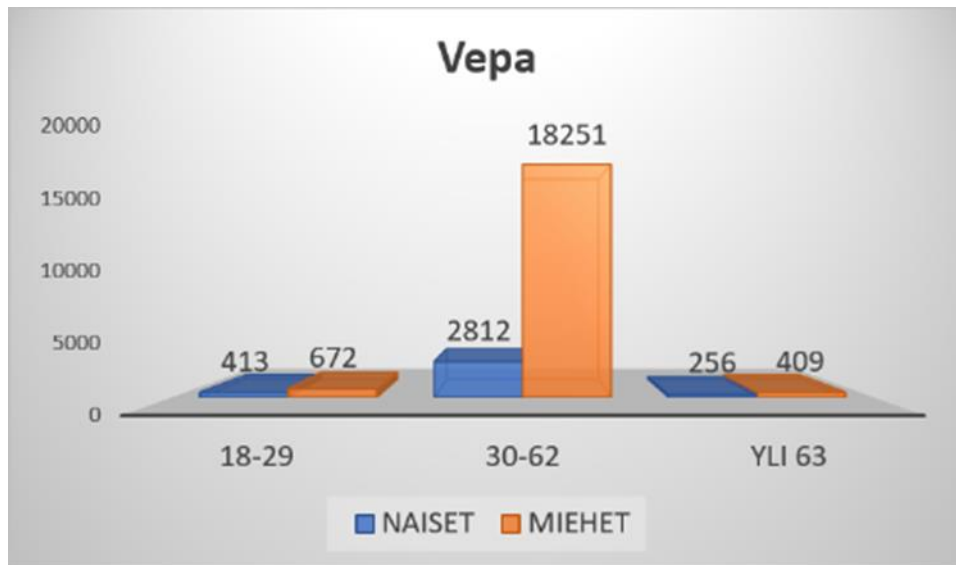
Kuvio 1: Asunnottomuus Suomessa 1987-2019 (ARA 2020).

Vepa eli Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskus on Vailla vakinaista asuntoa järjestön matalan kynnyksen palvelu, missä tarjotaan apua ja tukea elämän eri tilanteisiin. Keskukseen kävijöiden käytössä on puhelin ja tietokone, joilla voi hoitaa esimerkiksi Kelan asioita tai muita välttämättömiä asioita. Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskuksessa on mahdollisuus tavata järjestön asumisneuvojat, ja ohjautua eteenpäin järjestön sisällä (maahanmuuttotyö ja liikkuvu tuki ja Vartiosaari), kunnallisiin palveluihin sekä yhteistyökumppanit, joilta saa apua ja tarvittavaa tukea asunnottomuuteen liittyen. Vepassa on kerran päivässä tarjolla lämmin ruoka sekä lisäksi kahvia, teetä ja leipää (Vva ry 2020). Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskus on ensisijaisesti asunnottomille suunnattu matalan kynnyksen palvelu, mutta sinne ovat kaikki tervetulleita sellaisina, kuin ovat. Kuvioista 2 selviää, että suurin osa vuonna 2019 Vepan kävijöistä oli miehiä. (Aitta 2020.)

Työntekijöinä toimivat vertaisohjaajat, jotka osaavat kohdata kävijät ja madaltavat kynnystä palvelulle. Vepa toimii areenana vapaaehtoistyölle sekä opiskelijayhteistyölle. Tiivistä yhteistyötä tehdään erityisesti etsivän lähityön kanssa. Välillä myös kaupungin palvelut jalkautuvat Vepaan. Vailla vakinaista asuntoa järjestöllä on arvokas ruohonjuuritason yhteys asunnottomiin ja sen toimintaa kehitetään kävijöiltä nousevien tarpeiden mukaan. (Aitta 2020.)

Vailla vakinaista asuntoa järjestön ja Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskus Vepan yksi tavoitteista on vähentää kävijöiden kokemusta yksinäisyydestä sekä sosiaalisesta eristyneisyydestä. Järjestön saamista ja kerätyistä tuloksista on käynyt ilmi, että henkilöiden taloudellinen tilanne paranee ja he kykenevät hoitamaan muun muassa asiansa, joita ovat muun muassa vuokra ja laskut ja että henkilön fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen hyvinvointinsa kohenee ja

hän saa aiempaa paremman otteen elämästään. Vaikutuksena nähdään, että hyvinvointi ko-
hentuu ja he kokevat olevansa tasa-arvoisia muiden kansalaisten kanssa. (Aitta 2020.)

Kuvio 2: Arvio Vepan kävijät vuonna 2019 iän mukaan (Aitta 2020.)

4 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyössä oli tarkoitus selvittää asunnottomuutta kokeneiden Vepan kävijöiden koke-
muksia huono-osaisuudesta sekä erityisesti tutkia käyttövarojen riittävyyttä ja sen vaikutuksia
hyvinvointiin. Tutkimuksen kohteena olivat asunnottomuutta kokeneet Vertais- ja vapaaeh-
toistoimintakeskus Vepan kävijät, joilla oli tutkimushetkellä oma asunto. Tutkimuskysy-
mykseksi nousi heidän kokemukset koetusta köyhyydestä. Tutkimus oli luonteeltaan laadulli-
nen, joka mahdollisti tutkijana päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksen varassa
(Tuomi & Sarajärvi 2013, 20). Empiirisen tutkimuksen taustalla oli vahvasti läsnä ajatus tutkia
asiaa syvemmin, jolloin haastattelujen laadulla oli suurempi merkitys, kuin niiden määrällä.
Aineistokeruumenetelmänä käytin haastattelua, jota varten tein teemahaastattelurungon.
Nauhoitin ja litteroin haastattelut kokonaisuudessaan tekstimuotoon. Litteroinnin yhteydessä
poistin tekstistä kaiken sellaisen tiedon, mikä voisi olla vaaraksi anonymiteetin säilyttämissä.
Aineiston analysoinnissa käytin apuna aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Saadut tulokset ovat
peräisin kuuden tutkimukseen osallistuneen henkilön haastatteluista.

4.1 Aineistokeruumenetelmänä teemahaastattelu

Joustavuus on ennen kaikkea haastattelun etu. Haastattelussa minulla oli tutkijana mahdolli-
suus toistaa kysymys, selventää ilmausten sanamuotoa, oikaista väärinkäsityksiä ja käydä kes-
kustelua haastateltavan kanssa. Lisäksi minulla oli mahdollisuus esittää kysymykset myös

muussa järjestyksessä, kuin haastattelurungon mukaisessa järjestyksessä. Tällöin haastattelut pystyivät etenemään luontevasti, kuitenkin pitäen huolen siitä, että kaikki haastattelun kysymykset tulee käsitellyiksi. Tärkeintä haastattelussa on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta aiheesta. Lisäksi minulla oli mahdollisuus toimia myös havaitsijana eli kirjoittaa muistiin paitsi se, mitä sanotaan, myös se kuinka sanotaan. Haastattelu aineistokeruumenettelmänä mahdollisti myös tutkimukseen osallistuvien henkilöiden valitsemisen juuri kokemuksen pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 73-74.)

Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu on lähellä syvähaastattelua, joka on puolestaan täysin strukturoimaton. Teemahaastattelulla pystytään tutkimaan erilaisia ilmiöitä ja hakemaan vastauksia erilaisiin ongelmiin. Teemahaastattelussa edetään etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Teemahaastattelussa korostetaan ihmisten tulkintoja asioista sekä heidän asioille antamiaan merkityksiä ja miten ne syntyvät vuorovaikutuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 74-75.)

Keräsin haastattelut helmikuun 2020 aikana siten, että ajankäytöllisistä syistä vietin Vepassa muutaman päivän viikossa. Teemahaastattelulla pyrin löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuskysymyksen mukaisesti. Vaikka teemahaastattelun teemat ja niiden järjestys oli etukäteen valittu, etenivät haastattelut haastateltavan kerronnan mukaan ja tällöin painottui sekä tulkinta että sen merkitys. Jätin myös kysymyksiä kysymättä, jos haastateltava vastasi kysymykseen ilman sen kysymistä.

Teemahaastattelua varten tein haastattelurungon (liite 1), joka sisälsi kuusi eri teemaa. Teemojen valinnassa painottui tutkimuskysymys eli köyhyyden kokemukset sekä tutkimuksen viitekehys eli teoria ilmiöstä jo tiedettyyn. Teemoina olivat taustatiedot, taloudellinen tilanne, arjenhallinta, käyttövarat, asunnottomuus, taloudellisista haasteista selviäminen sekä hyvinvointia tukevat seikat.

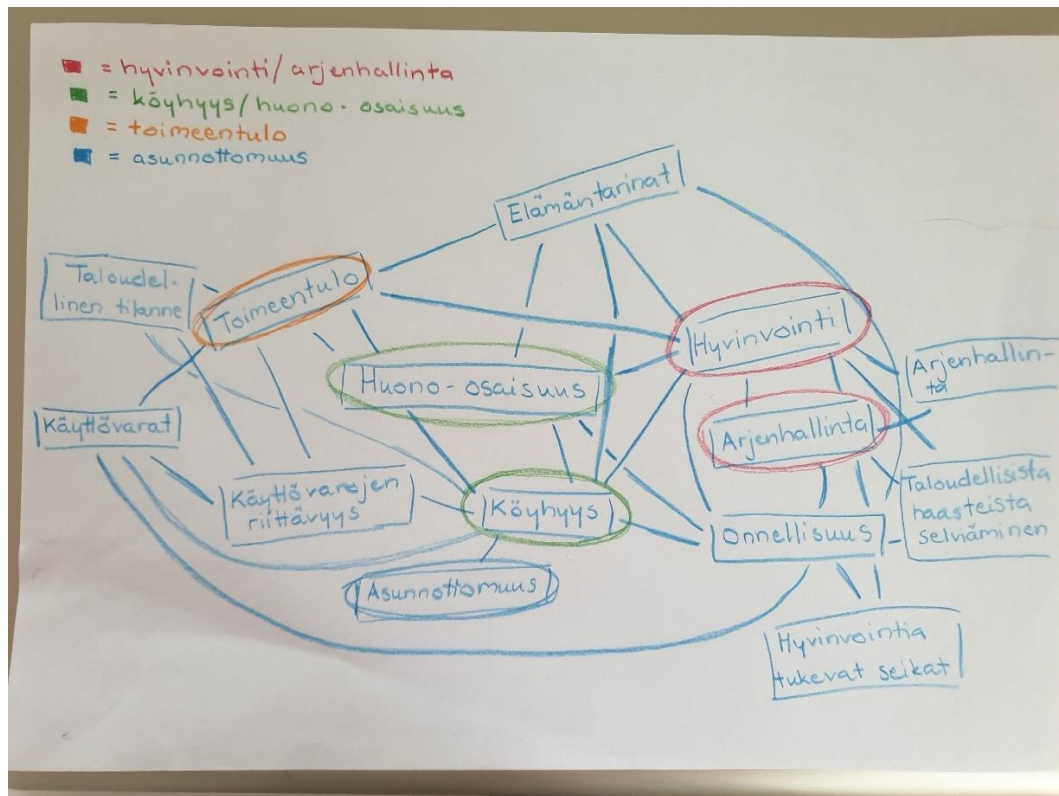
Taustatietojen tarkoitus oli kartoittaa haastateltavan elämää haastattelua edeltävältä ajalta ja tarkentavana lisäkysymyksenä haastateltava sai omin sanoin kertoa elämästään. Taustatietojen merkitys haastattelussa on suuri, koska se voi myös antaa mahdollisia tuloksia tutkimuskysymykseen liittyen. Taloudellista tilannetta kartoittaessa lisäkysymykset koskivat tämänhetkistä taloudellista tilannetta sekä mistä haastateltavan tulot koostuvat ja mihin rahat menevät. Arjenhallinnassa selvitin, miten taloudellinen tilanne on vaikuttanut siihen ja miten se on vaikuttanut psyykkisesti, fyysisesti sekä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Käyttövarat-teemassa pyysin haastateltavaa kuvaamaan käyttövarojen riittävyttä sekä kertomaan, mitä syitä mahdollisten talousongelmien taustalla on. Seuraava teema eteni asunnottomuuteen, jossa tarkoitus oli selvittää, miten asunnottomuus oli vaikuttanut haastateltavan elämään. Kysyin myös syitä asunnottomuuteen. Taloudellisista haasteista selviäminen- teema kertoi, miten haasta-

teltava selviää arjessa ja miten hän selviää taloudellisesti. Kysyin myös, miten talouteen liittyvät käytännöt asiat hoituvat sekä onko haastateltavalla mitään kanavaa, mistä hän saisi tarvittaessa ruoka-apua. Hyvinvointia tukevat seikat-teema ilmaisi, mitä haastateltavalle kuuluu nyt, mitkä asiat auttavat häntä jaksamaan arjessa sekä tulevaisuuden suunnitelmia.

4.2 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Aineiston analysoinnissa käytin apuna aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Litteroin haastatellut tekstimuotoon sana sanalta lisäten tekstiin myös haastattelun yhteydessä havaitsemani tauotukset, huokaukset ja naurahdukset. Luin haastattelut läpi moneen kertaan ja perehdyin niiden sisältöön. Tulostin haastattelut paperille, että pystyin pelkistämään tekstiä. Pelkistämällä pyrin karsimaan teksteistä kaiken epäolennaisen pois. Etsin teksteistä teemoja kuvaavia ilmaisuja sekä lauseita ja alleviivasin ne eri värisillä kynillä. Analyysiyksikkönä minulla oli kokonaisia lauseita tai ajatuskokonaisuuksia, jotka sisälsivät useita lauseita. Tämän jälkeen kävin tarkasti läpi alleviivattuja ilmaisuja ja etsin niistä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Ryhmittelyssä yhdistin samaa asiaa tarkoittavat ilmaisut yhdeksi luokaksi ja nimesin luokan sen sisältöä kuvaamalla käsitteellä. Sisällön analyysi perustuu päättelyyn ja tulkintaan, jossa empiirisestä aineistosta edetään kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostui siis aineistosta esiin nousseiden käsitteiden kautta. Tuloksissa on esitetty empiirisestä aineistosta aineistoa kuvaavia teemoja. Johtopäätöksissä pyrin ymmärtämään, mitä asiat tutkittaville merkitsevät sekä pyrin ymmärtämään tutkittavia analyysin kaikissa vaiheissa heidän omasta näkökulmastaan. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 108-113.)

Kuvio 3 kertoo aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheet ja kuinka olen kytkenyt luokat käsitteiden alle. Kuvioista käy ilmi myös, mitkä käsitteet viittaavat viitekehysten eri asiakokonaisuuksiin. Viitekehysten asiakokonaisuuksien käsitteet kumpuavat tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kokemuksista.

Kuvio 3: Aineistolähtöisen sisällönanalyysin ajatuskartta

5 Tulokset

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksessani esiin tulleita tuloksia. Tutkimustulokset ovat peräisin kuuden tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden haastatteluista, jotka on saatu tutkimusta varten tehdyn teemahaastattelun avulla. Olen jäsentänyt tulokset aineistosta nousseiden teemojen mukaisesti. Nousseissa teemoissa olen ottanut huomioon tutkimukseni luonteen eli aineistolähtöisen ajattelun sekä oman tutkijan roolini. Tiedostan, että omat arvot ja eettisyyteni vaikuttavat osaltaan tärkeiksi muodostuneisiin teemoihin, mutta olen pyrkinyt keskittymään itse tutkimuskysymykseen.

5.1 Haastateltavien elämäntarinat

Haastattelurungon ensimmäisenä kysymyksenä oli taustatiedot. Taustatiedoissa haastateltava sai vapaasti kertoa omasta elämästään ja millainen se on ollut. Vapaaehtoisuudella on tässä kohtaa hyvin suuri merkitys ja huomasin analyysiä tehdessäni, kuinka haastateltavat jo haastattelun alussa nostivat esiin itselleen tärkeitä ja merkityksellisiä asioita. Merkityksellisiksi asioiksi nousi muun muassa oma asunto, lapset sekä Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskuksen tärkeys.

” Hei mä oon eläkeläinen ja mä oon ollu kaheksan vuotta eläkkeellä ja siitä lähtien ollu täällä joka päivä. Niin kauan, ku jalat toimii.”

” Mä oon [...]. Mul on tuol [...] oma asunto, kaksio.”

” No tota, oon [...] lähtöisin ja mul on tuota, olin siellä naimisissa ja mul on kolme lasta, kaks poikaa ja yks tyttö.”

Merkittäväksi nousi se, että kaikki tutkimukseen osallistuneet haastateltavat olivat aiemmin kohdanneet jonkinlaisen kriisin kertoessaan elämästään. Haastatteluista käy ilmi myös, että suurin osa oli kokenut enemmän kuin yhden kriisin.

” Mä oon [...] kotoisin. Sit mä oon kasvanu kadulla siellä ykstoist vuotiaana, et niinku tota, mitä mä asuin siel joku puol vuotta, mut ei mul sillee käyny mitää pahaa ainakaa, mut oli rankkaa vaa. Joo, sit me muutettii tänne. Sitte täällä mua syrjittii tosi paljon, ku mä oon venäläinen, ni mä en ymmärtäny sitä.”

” Mun faija kuoli joku puol, vuosi sitte. Mä perin kaksion ja rahaa.”

” Ero tuli sitte, 20 vuotta sitten ja sitte minä löysin uuden kumppanin ja hänen kans tuli tuossa 10 vuotta sitten ero, mutta me ollaan hänen kanssaan edelleen hyviä ystäviä.”

” Ku sai ekan kunnon työpaikan, ni sitte heti sen jälkee nii... ni tuli... nii, ni tuli tota toi syöpä. Sitte siitä meni vuosi, ni sitte äiti kuoli. Sillon tais olla paljon olikoha seittemäntoist vuotiaana.”

Myös lapsuus mainittiin taustatietoja kysyttäessä ja kerrottiin avoimesti lapsuudessa koetuista asioista. Perhe- ja sosiaalisten suhteiden tärkeys näkyy kaikkien haastatteluun osallistuneiden kertomuksissa.

” Lapsuus oli ihana ja kiva. Kaikki oli hyvin ja... hmm... onnellinen lapsuus periaatteessa, mutta eroperheessä. Vanhemmat eros silloin, ku mä olin pieni ja... varmaan pari vuotias.”

” Mun äiti ja mun mummo, me eletti niinku kolmiste. Mul ei ollu isää eikä isovaari eikä ketää niinku mitää sukulaisii ollu, ku äiti ja mummo, ni molemmat on kuolleet.”

”Mun lapsuus oli toosi sekavaa. Ei ollu turvan tunnetta semmost ollenkaan.”

”Lapsia käyn tapaamassa ainaki kerran vuodessa pyrkiny käymään ja päivittäin ollaan yhteydessä.”

5.2 Asunnottomuus

Yhdeksi teemaksi haastatteluista nousi selkeästi asunnottomuus. Haastateltavat puhuivat avoimesti kokemastaan asunnottomuudesta, jota oli kokenut viisi kuudesta tutkimukseen osallistuneista. Asunnon tärkeys ja nukkuminen korostuu puhuttaessa asunnottomuudesta.

”Mä oon asunu kadulla. Mut löydettiin sillei, poliisit nosti mut lätäköstä, mä makasin lätäkössä. Sit mä en yhtää, mul ei ollu laukku ei ollu mitää, et niinku kaikki oli hävinny ja ei mitää tietoo mitä on tapahtunu. Mut on raiskattu aika monta kertaa, joku kolme neljä kertaa.”

”Mä olin, mä olin kaks vuotta täällä kadulla asuin, nois kaikis kirkoissa.”

”No kyl se oli aika hirveetä sillo vuos sitte, sitte... no onneks ei ollu hirveen kylmä talvi, että... Mut sitten, ku mä nukahdin aina johonkin. Mä olin siel yhdes kauppakeskuksessakin, ni mä ajattelin, et siel sisäl voi olla vähä aikaa ja... no hitto mä nukahdin siihe ja ei ku ne heitti mut ulos sitte ja... Ei saanu jäädä edes siihe alueelle siihe ulkopuolelle, ne sano, et pois täältä parkkialueeltaki...”

”Oon joutunu niinku niin hirveis paikois nukkuu, 11-vuotiaana [...] jossai tietsä ihme kellareissa niinku jossai sellasis, rotat ja kaikki menee niinku iha sairasta tietsä niinku.”

”Ku se on se nukkuminen, ku mä olin Hietsussa, ni siellä ei voinu nukkuu.”

Kysyin myös millä tavoin asunnottomuus on vaikuttanut haastateltavan elämään. Vaikka asunnottomuudesta on huonoja kokemuksia, silti moni näkee sen vaikutuksissa paljon hyvää ja positiivista. Useampi tutkimukseen osallistunut kertoi asunnottomuuden kasvattaneen häntä ihmisenä sekä oman ajatusmaailman avartuvan.

”Itseasiassa se on tehny must niinku fiksumman ja enemmän niinku katu... niinku tämmösen niinku, tiedän milt se tuntuu. En tuomitse ihmisii. Olen enemmän avomielisempi niinku tämmösii, mitä tuol näkee alhaalla... Eikä sillee hyi vittu, et häh, vaa tiedän mitä se on.”

”No se on oikeestaan hyvä, ku mä tiedän, ni mä neuvon täällä ihmisiä. Mä tiedän, että täällä tulee asunnottomien yö, mennää saunaan mä vien tän pojan sinne. Sitte syödää siellä ja nukutaan ja lähetää aamulla taas.”

”Se ei tee mulle mitää psyykkisesti, koska mä oon kokenu paljon pahempia asioita, nähny niin sairait juttuja... kuhan on elossa, niinku tällanen tapa.”

”Se on ehkä kasvattanu. Tai emmä tiiä kasvattanu, mutta kovettanu ehkä kuorta sanotaanko näin.”

5.3 Käyttövarojen riittävyys

Yksi haastattelun teemoista oli hahmottaa haastateltavien tämänhetkistä taloudellista tilannetta ja kokemusta käyttövarojen riittävydestä. Pääsääntöisesti taloudellinen tilanne koettiin heikoksi. Usealla haastatteluun osallistuvalla heikko taloudellinen tilanne johtui aiemmin kertyneistä veloista ja laskuista.

”Tämä nyt on tämmöstä vaihtelevaa tämä mun elämä, että välillä on... Nyt on ollu, ootappa... seittemän vuotta ollu työttömänä ja sillai...”

”No...ai tän hetkinen, ni...on asunto, mutta ja on työpaikka, mutta rahat me nee aiheuttamii laskuihi ja velkoihi...”

”No ei se nyt kovin hyvä oo, ku mul on ulosotossa noita laskuja ja tollasii, ni ne ottaa aina kolmanneksen siitä eläkkeestä.”

Seuraavaksi kysyin mistä heidän varansa koostuvat. Tuloksista käy ilmi, että jokainen haastatteluun osallistunut saa jotakin Kelan tukea.

”No mä saan työmarkkinatuen.”

”Mä saan työmarkkinatukee, joo. Ja sit tietenki tää, ne maksaa asumistukee joo.”

”Elikkä eläkkeestä.”

”Työelämästä. Mä saan asumistukee Kelalta.”

”Kela kela, kelan rahalla elän joo ja sit mun mies tekee duunii kans joo.”

Tutkimukseen osallistuneista puolet kertoi, että jos rahat eivät riitä, niin saa lainaksi rahaa esimerkiksi kavereilta tai vanhemmaltaan.

”Jos tarvii rahaa, ni sitte on kaverit tai vanhempi eli isältä mä oon sitte lainannu silloin tällöin, jos on ollu tiukkaa tai niin, lainannu sitte.”

”Sit ku ottaa velkaa vielä niinku tottakai, ku nyt ei oo rahaa, ni ottaa velkaa, ni siihe menee kans rahaa.”

”No nytteki oon joutunu lainaamaan rahaa, että oon, nyt saan, no huomenna pitää laittaa tuo, saan laittaa tuon päivärahan, että se tulee torstaina, että tota nytte on neljäkymppiä lainannu kaverilta rahaa, että maksan sitte, ku saan, ni maksan sitte takasi.”

Pyysin haastateltavia kertomaan mihin he käyttävät saamansa tulot eli mihin heidän rahat menee. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista kertoi rahan menevän elämiseen ja siitä aiheutuviin kuluihin.

”No vuokraan menee ja ruokaan menee ja... sit mun pitää ostaa toi bussikortti, et mä pääsen liikkumaan.

”Ruokaa, nyt mun pitää ostaa uus puhelin, ku se varastettii.”

”Hmm... [huokaus] vuokraa nyt menee ja asumisee ja bensaa ja kaikkee tom-mosee menee. Sit lapsiiki menee ja iha tavallisee elämää menee sitä rahaa, mutta ku nii...”

”No [huokaus] kuukausilippu ja ruokaan ja tällai. Ne menee tähän elämiseen ne rahat. Mulla on monenlaiset lääkkeet ja tai niinku rasvoinhin menee hirveän paljon.”

”Minä käyn syömässä tänää, vähä joka paikassa ja menen illalla taas jonneki. Se on siinä.”

Yksi haastattelukysymys koski käyttövarojen riittävyyttä ja kysyin, miten haastateltavat kuvailisivat sitä. Kysymys herätti tunteita ja tuntemuksista puhuttiin hyvin suoraan. Suurin osa kertoi, että rahat eivät riitä.

”Eihän se riitä, ei riitä.”

”No, aika heikosti, että just ja justiin. ”Oon tottunu ja oppinu sen, että näillä pitää tulla toimeen ja tälleen.”

”Riittää, edunvalvoja pitää siit huolen, et mä en saa ku satasen viikossa.”

”No pitää kaikesta pihistä ja ei sitä mihinkää ylimääräsee oikee ole ollu ainakaa vielä, ennen ku mä pääsen niistä veloista, sitte vähä parempaa.”

”Siis mä oon rahaton koko ajan. Siis ei mul oo rahaa nytkää.”

”No siis kyl mä nyt selviin, koska kyllähä mul on niinku työpaikka ja toimeentulo ja mut vois sitä niinku helpomminki, ehkä... tulla toimeen tai siis niinku.”

Yksi haastateltavista kertoi, että oli jättänyt lääkkeitä ostamatta vähäisten käyttövarojen vuoksi.

”Joo mä jätin, kun mä ajattelin, että mä joudun ottaa niin monia verenpainelääkkeitä, ni onko ne kaikki tarpeellisia. Lääkäri kyl sano, että juu juu kaikki pitää ottaa.”

Seuraavaksi kysyin mitä syitä mahdollisten talousongelmien taustalla on eli mistä taloudelliset vaikeudet johtuvat. Muutama tutkimukseen osallistuneista kertoi taloudellisten ongelmien taustalla olevan velkoja ja laskuja, mikä käy ilmi taustatiedoista. Avoimesti kerrottiin, kuinka taloudellisia ongelmia pidettiin myös omana syynä.

”Velat alko vaa kasaantuu siinä sitte [huokaus]. Sit se meni niin pitkälle, että mä en pystyny kämppääkää maksaa ja siin tuli semmone, että vitut mistää ja vaikka mä töissä olin, ni se oli silti vitut mistää ja... Sillon se oli ehkä välinpitämättömyyttä ja semmosta [huokaus]. Sitte mä putosin siel duunissa katolta ja sit se meni viel hankalammaks se homma.”

”Mä oon vähä tyhmäki ollu, että... no huumeiden käyttö on yks asia voi olla ja sitte se, et ei osaa tehä budjettia oikein tai siis niinku ettei osaa niinku sitä niinku viikon, vaikka viikoksi sul on sata euroo viikko. Ei osaa, raha vaa lentää kädestä [viih]... Ei osaa niinku sitä käyttää.”

”Se on vaa menot on isommat, ku tulot. Eihän se, se ei mistään muusta johdu. Ja sitte, ku ei jaksa kituuttaa saatana koko aja ja, et jippii, et nyt sata-nen tälle kuukaudelle niinku rahaa. Ei se vaa onnistu. Ni sit pitää jättää laskui maksamatta, et niinku oikeesti pääsee vaikka töihin tai ylipäänsä ostettuu syö mistä tai jotai, eihä kukaa jaksa semmosta, et pitää koko aja niinku, nii...”

Vaikka suurin osa tutkimukseen osallistuvista oli aiemmin kokenut asunnottomuutta, silti vain yksi piti asunnottomuutta syynä heikkoon taloudelliseen tilanteeseensa.

”No tää kaikki alko siitä, että ku mulla oli se alivuokralainen sillo ja [huokaus]. Sitte se löys oman asunnon ja en mä pystyny enää olee siel [...], missä

mä asuin sillo. Nii tota mä menetin sen asunnon ja sitte mä jouduin asunnottomaks, ku en mä saanu mistää Helsingin kaupungilta...”

Puhuttaessa taloudellisista ongelmista, yksi haastateltavista toi esiin häpeän tunteen. Tutkimukseen osallistunut henkilö oli kokenut häpeän tunnetta sekä lapsuudessa, että aikuisena liittyen taloudelliseen ahdinkoon ja asunnottomuuteen.

”Lapsuudessa ainakin ni oli tiukkaa. Se on jääny ehkä mieleen. Se rahattomuus periaatteessa. Ja mäki nuorempana tai siis teini-ässä sitte... sen huomasi. Ei ollu kotona välttämättä ruokaa [huokaus]. Ja eikä ollu uusimpia vaatteita, niinku kaikilla muilla oli.”

”Asunnottomuus johtu varmaa, että eli yli varojensa ja ei pystynyt maksaa niitä vuokria esimerkiksi ja menetti asunnon. Ehkä vaikeaa puhua niinku siitä omasta, niinku periaatteessa niinku menneisyydestä... Et minkä takia tai... ku se tavaltaa kumminki hävettää.”

5.4 Arjenhallinta

Taloudellisen tilanteen kartoittamiseen jälkeen haastattelu eteni arjenhallintaan. Tässä teemassa halusin selvittää, miten haastateltavien arki sujuu. Esiin nousi säännöllinen päivärytmi ja rutiininomaisuus sekä asioiden hoitaminen.

”Minä käyn syömässä tänään, vähä joka paikassa ja menen illalla taas jonneki. Se on siinä.”

”Ihan semmosta perinteistä arkee, että aamulla löhen ulos ja päivällä tai illalla sitte kotia riippuu nyt mitä asioita on hoidettavana. Sitte illat katon telkkaria kotona ja sen semmosta.”

”No mä oon korvaushoidossa. Me mennää muijan kans aina aamulla kaheksalta hakee lääkkeet tuolt [...], sit mä käyn jokereiden peleissä, mä oon käynyt kolme vuotta.”

Mä asun tukiasunnossa yksin 27 neliötä. Yksin mä lähen sieltä illalla tuon kahdeksan jälkeen ja sitte aamulla lähden taas aamulla puoli kahdeksan, mä sanoin vaa moi moi moi. Ja toiset vaa lähtee nukkuu takasi ja rollaattorilla ja toiset, toiset juo siellä, mut se ei haittaa mitää, ku minä oon ainoa ketä on selvinpäin.”

Keskusteltaessa siitä, onko taloudellinen tilanne vaikuttanut kokonaisvaltaisesti tämänhetkiseen elämään, yli puolet haastatteluun osallistuneista otti puheeksi Kelan ja siitä aiheutuneen

stressin. Puheeksi osoittautui nimenomaan pelko Kelan tekemiä päätöksiä kohtaan, mitkä vaikuttavat suuresti esimerkiksi asuntoon ja liian kalliiseen vuokraan sekä ainoaan toimeentuloon.

”Sossuhan tai siis kela ja sossu patistaa, et mun pitäis muuttaa, mut mihi mä muutan niinku...”

”Aina, ku mul tulee kelan lappu, ni mä en uskalla... mul on niinku postilaatikko ulkona. Mä en avaa sitä viikkoon, koska mä pelkään, että sielt tulee kela. Kelan niinku joku paperi, sit siel lukee, että sul on katkaistu tämä tämä ja tämä. Mä en uskalla avata niitä. Mä pitkitän sitä hommaa tosi paljon, koska mä pelkään, et siel lukee jotain tosi negatiivista, ku on tottunu, että aina kaikki menee päin...”

”Kela on täysin syyllinen tähän, että... Koko ajan on semmonen pelko ja semmonen ahistava olo, koska koko ajan samaa pyöritetään ja pitää hommata halvempaa asuntoa ja pitää tehdä semmosta ja... ja sitte, ku mä oon kaupungille velkaa, niin minä en tule koskaan saamaan kaupungin asuntoa. Kela vaatii koko ajan, että mun pitää hakea sitä.”

”Tämäkin on siinä, että jos tämä Kela asia ois ihan ok, niin mä oisin alottanu työn ja oisin alottanu nyt vuoden vaihteessa kuntoilemisen ja kuntosalilla käynnin.”

”Loppuis tämä alituinen stressaaminen ja ku mulla menee heti, ku mä kuulen, että ne on jotain muutoksia tähän hommaan, ni mulla tulee heti se masennus. Silloin aikoinaan oon yrittäny itsemurhaa, kolme kertaa.”

Kelan tuoman stressin lisäksi tutkimukseen osallistuvat kertoivat, että taloudellinen tilanne vaikuttaa haastateltaviin ja tuo mukanaan psyykkisiä oireita, kuten stressiä ja masennusta.

”Se, mitä se aiheuttaa pään sisällä sitä ajatusta, miettimistä... stressii, ni se, emmä osaa selittää. Se on... kaikki se keskittymiskyky... kaikki. Ja sitte se, että vaikka sä kuinka painat töitä tai teet töitä tai teet iha mitä vaa, ni sä et ikinä, sä et silti niinku pääse eroo siit tilanteesta siit oravanpyörästä, mikä siit on aiheutunu, et se lumipallo vaa kasaantuu, se paksunee vaa koko aja.”

”Masennus on ja unettomuus on ja tälleen, et mulla on, silloin ku mulla se en simmäinen ero tuli, niin mä silloin söin masennuslääkkeitä ja söin ihan monta vuotta. Välillä nukkuu ja välillä ja tälleen, että se on semmosta.”

Haastateltavista muutama mainitsi havainneensa myös fyysisiä oireita.

”Mul on aina ollu hirveen hyvä iho ja nyt mulla todettiin tässä kaks vuotta sitten vai oliko se vuosi sitten ekseema. Se on atooppisen ihottuman tyyppinen sairaus tai ihottuma. Nii mul ei oo koskaan ollu mitään ihon kanssa ongelmia, mul on aina ollu hyvä iho. Kysyin lääkäriltä mikä tähän on syy, ni se sano, että stressi.”

”Kävin tuolla lääkärillä, ku mulla on todettu se uniapnea, niin se lääkäri sitte sano mulle, että mun pitää hommata se uni, se kone, että ootko sä hommannu sen.”

”Se, että kun väsyttää aina ja tolee, että tota. Mä oon nytte just kävin lääkärillä nyt meen ens maanantaina tonne kokeisiin tonne [...], mä sain sieltä ajan. Ne ottaa musta kaikki verikokeet ja kaikki. Saa tietää, että mikä mua vaivaa sitte.”

Arjenhallintaan liittyen kysyin tutkimukseen osallistuvilta, että onko mitään kanavaa, mistä he saisivat apua arkeensa. Jokainen tutkimukseen osallistunut kertoi saavansa apua tarvittaessa. Käyttövarojen riittävyys- luvussa mainittiin rahallinen apu kavereilta ja vanhemmalta. Tämän lisäksi ruoka-apu korostui haastateltavien puheesta. Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskuksen lisäksi mainittiin myös muita paikkoja, mistä haastateltavat olivat saaneet apua.

”Tämä, ehkä... Joo ja sit Myrtilta on kans semmonen mesta, mikä on niinku, ku jaetaa ruokaa.”

”Tosta hurstilta ja sitte tuosta myllypurosta ja sit tästä VVA:lta saan sitä apua.”

”No mä oon käyny jakamassa leipää täällä, täällä [...], ni mä saan sieltä vähän ruokaa. Se on kerran viikossa. Mä käyn noissa muissaki paikoissa, missä saa niinku kahvia, voileipiä ja... Joistaki saa ruokaaki, mut se maksaa niinku euron se ruoka. Siellä [...] on semmonen Diakonissalaitoksen semmonen, sanotaan D- asemaks. Sieltä saa ruokaa, ei nyt iha joka päivä.”

”Tos on hursti Myllypuro, sit saa täältä joka kirkosta saat ruokaa täällä.”

”Hurstilla käyn joka tai niinä päivinä, ku saa ruokaa, Keskiviikko ja perjantai. Me käydää hakemassa sielt pari kassii.”

5.5 Onnellisuus

Teemahaastattelun lopussa kysyin kuinka he selviävät arjessa ja mikä auttaa heitä jaksamaan siinä. Jaksaminen kuului haastateltavien puheesta ja positiivisia asioita tuli esiin.

”Olen menen teen vaa... Siis päivä kerrallaa niinku kokeilen. Se on aika saman laista se arki loppujen lopuks.”

”No niinkö sanoin, ni se on semmosta ihan sillein suht koht hyvin, mutta paremminki vois tietenki selviytyä.”

”No nippanappa ja se vuokraisäntä on tosi mukava, että se aina jelpkaa ja tota tollai pikkuse...”

”Ku mul on tuo aikataulu.”

”Tyttöystävän avulla, se ketä lähti jo.”

”No usko, usko ehkä tulevaan. Ja halua antaa lapsille paremman elämän, ku itellää oli. Ja paremman tulevaisuuden niille.”

Hyvinvointia tukevia seikkoja haastateltavilla oli erilaisia ja yhdeksi teemaksi nousi selkeästi onnellisuus. Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden puheesta välittyi onnellisuuden tunne. Tärkeitä ja itselleen merkityksellisiä asioita tuli esiin niin haastattelun alussa tutkimukseen osallistuneiden kertoessa taustatiedoistaan, kuin haastattelun lopulla puhuttaessa hyvinvointia tukevista seikoista. Tärkeiksi ja merkityksellisiksi asioiksi nousivat omat lapset ja perhesuhteet, sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen ja yhteisöllisyys sekä lemmikit.

”Täytän ton pakastimen aina ruualla, ainaki se on. Ja koiralle ruokaa. Sil on nii pehme turkki ja kaikki. Sil on kaks semmosta kymmenen kiloo, onks se raksuja, sil on aina päivisin märkäruoka sitä niinku lihaa ja sit raksuja aina seisomassa siinä. Sit se aina yöllä käy raksuttamas niit raksuja ja kuuluu semmonen [ääntelee].”

”No mä käyn aika usein siel [...], koska mul on ne kaikki kaverit on siellä, en mä täältä [...] tunne ketään. Ja tota siinä, mul on se ihan kiva asunto kyllä, et siin on iso piha ja isännäl on kaks koira siinä.”

”Lapsia käyn tapaamassa ainaki kerran vuodessa pyrkiny käymään ja päivittäin ollaan yhteydessä. Sitten minulla on kaks lastenlasta. Niin niin tuota nyt marraskuussa sitten olin toisen ristiäisissä.”

”Mä oon ollu kaheksan vuotta eläkkeellä ja siitä lähtien ollu... ollu joka päivä täällä.”

Haastattelun lopuksi kysyin haastateltavilta mitä tulevaisuuden suunnitelmia heillä on. Kaikilla tutkimukseen osallistuvilla suunnitelmat olivat valoisia ja toivoa herättäviä.

”Toivon vaa, et ois niinku hyvä, et joku muuttuis, loppuis tää huumeilu. Sitä mä toivon tosi paljon...”

”Ainahan niitä tulevaisuuden suunnitelmia on. Se työpaikka, että sais nyt semmosen kunnan työpaikan ja pääsis tämmöstä normaalia elämää elämään. Sais tämän talouden sillai suht koht kuntoon ja sitte vois vaikka jotaki suhdetta ruveta aattelemaan ja vakavalta pohjalta ja tämmöstä.”

”Tulis äkkii kevät, sais ne mun pyörät esille. Ja sitte mä lähen, mä käyn Porvoo, Turussa mä oon pari viikkoo.”

”Maksaa jotenki velat pois, haen pankista lainaa, ostaa omakotitalo ja viedä rakastamani nainen vihille ja muuttaa yhteiseen asuntoon.”

6 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Jo ennen varsinaista opinnäytetyötä, minulle oli selvää, että halusin tehdä tutkimuksen laadullisena, koska sain mahdollisuuden tarkastella asiaa syvemmin. Opinnäytetyötäni edelsi kaksi harjoittelujaksoa Vailla vakinaista asuntoa järjestöllä, jotka olivat asiakastyön harjoittelu ja työn kehittämisen harjoittelu. Opinnäytetyöni aihe lähti liikkeelle Vailla vakinaista asuntoa järjestön asumisneuvojan kiinnostuksesta selvittää asunnottomien tai asunnottomuutta kokeneiden käyttövarojen riittävyyttä. Aiheen valintaan vaikutti myös oma kiinnostukseni asunnottomia ja asunnottomuutta kokevia kohtaan. Päädyin tutkimaan asunnottomuutta kokeneen kokemuksia köyhyydestä, koska käsillä oleva asunnottomuus saattaisi olla tutkimukseen osallistuvalla henkilöllä raskas koettelemus. Tutkijana en halunnut vahingoittaa tai kohdella väärin tutkimukseen osallistuvia henkilöitä psyykkisesti tai fyysisesti tai millään muulla tavalla (Tuomi & Saarijärvi 2013, 125). Aiheen hyväksynnän jälkeen hain tutkimuslupaa Vailla vakinaista asuntoa järjestöltä ja teimme järjestön kanssa opinnäytetyösopimuksen. Luvan hakemisen yhteydessä annoin opinnäytetyöstäni tekemäni kirjallisen suunnitelman tiivistelmän. Kysyin myös lupaa haastatella tutkimustani varten Vertais- ja vapaaehtoistoimintakeskus Vepan kävijöitä. Haastattelua varten tein teemahaastattelurungon sekä tutkimukseen osallistuvien suostumuslomakkeen (liite 2), jotka olivat suunnitelman liitteenä. Suostumuslomakkeella tutkimukseen osallistuvat henkilöt antoivat suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta kirjallisesti. Suostumuslomakkeessa kerroin kyseessä olevan haastattelututkimus, jonka tarkoituksena oli selvittää tutkimukseen osallistuvan henkilön omakohtaisia kokemuksia tutkittavasta aiheesta. Suostumuslomakkeessa oli myös selkeästi mainittu haastattelututkimuksen vaiheet sekä tutkimukseen osallistuvan henkilön oikeudet.

Haastattelut saattoivat omalta osaltaan vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen, koska tutkijana olin joillekin tutkimukseen osallistuville henkilöille niin sanotusti tutukasvo aiemmista harjoittelusta johtuen. Varmistin, että haastattelutilanteet olivat rauhallisia sekä tutkimukseen osallistuville henkilöille turvallisia henkilön yksityisyyden takaamiseksi. Aineistonkeruuvaiheessa kaikki tutkimukseeni osallistuneet henkilöt saivat tietoa tutkimuksestani sekä tutkittavasta asiasta ja saivat etukäteen tutustua haastattelurunkoon. Osa haastateltavista tutustui siihen itsenäisesti etukäteen ja osa vastasi tutkimuskysymyksiin spontaanisti itse haastattelutilanteessa. Suostumuslomakkeen yhteydessä painotin, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja heillä olisi mahdollisuus keskeyttää tai kieltäytyä haastattelusta missä vaiheessa tahansa syytä ilmoittamatta. Haastateltavat huomioiden kysymysten asettelu vaihteli jokaisen haastateltavan kohdalla ottaen huomioon haastateltavan fyysisen ja psyykkisen kunnon haastatteluhetkellä.

Haastattelun jälkeen litteroin sen kokonaisuudessaan tekstimuotoon saman tien. Litteroinnin yhteydessä poistin tekstistä kaiken sellaisen tiedon, mikä voisi olla vaaraksi anonymiteetin säilyttämissä. Säilytin kuitenkin sellaisen tiedon, mikä on kokemuksellisen tiedon kannalta oleellista tutkittavasta ilmiöstä. Litteroinnin jälkeen poistin nauhoitetut haastattelut. Säilytin litteroituja tekstejä omalla koneellani, mihin kenelläkään muulla henkilöllä ei ollut pääsyä.

Aineistojen analysoinnissa ja tulosten saamisessa noudatin tarkoin tutkimukselleni asetettuja kriteerejä ja etenin tuloksissa niiden mukaisesti. Kuten laadulliselle tutkimukselle on ominaista, myös oman tutkielman kirjoittamisvaihe eteni aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla viitekehukseen nousi aineistosta esiin tulleet käsitteet. Teorian tiedonhankinnassa käytin erityistä harkintaa ja olin kriittinen lähdeaineistoa kohtaan. Jotta pystyin omien tavoitteideni pohjalta keskittyä itse tutkittavaan asiaan, olen valinnut yhden selkeän auktoriteetin lähteideni pohjaksi, mikä tulee hyvin esiin lähdeluettelossa ja tukee tutkimusta.

Tutkielman kirjoittaminen eteni myös aineistolähtöisesti. Saatoin tuloksia läpi käydessä kirjoittaa havaintoja ja johtopäätöksiä samoin, kuin teoreettista viitekehystä kirjoittaessa. Tutkimustani ohjasi aineiston kokemuksellinen tieto, mille olen pyrkinyt antamaan painoarvoa tätä tutkielmaa tehdessä. Johtopäätöksissä ja pohdinnassa nousivat esiin empiiriselle tutkimukselle ominaiseksi oleva tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden koettu tieto tutkittavasta asiasta, minkä rinnalle olen kytkenyt teoriaa. Johtopäätöksissä olen myös pyrkinyt välttämään olettamuksien tekoa keskittyen ainoastaan kokemukselliseen tietoon. Koko tutkimusprosessissa sekä tutkielman kirjoittamisen vaiheissa olen pyrkinyt noudattamaan ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita sekä laadulliselle tutkimukselle ominaisia luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelunäkökulmia. Eettinen sitoutuneisuus ohjaa hyvää tutkimusta ja tämän tutkimuksen eettisen perustan muodostavat ihmisoikeudet. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 125-143; TENK 2019).

Omat arvot ja eettisyyteni vaikuttivat tutkimustavan valintaan sekä tutkittavaan ilmiöön ja itse tutkimuskysymykseen. Hyvän tieteen käytäntö (TENK 2012) ohjasi ja tuki tutkimusprosessia hyvän ja luotettavan tutkimuksen onnistumisen takaamiseksi. Tutkimuksen luotettavuuden vaikutti myös vallitseva korona- epidemia, ajankäytöllisistä syistä. Epidemian vuoksi tutkielman kirjoittamiseen käyttämä aika oli rajallista sovitettaessa yhteen tutkielman kirjoittaminen, neljän etäopiskelevan koulutyön ohjaus ja tuki tarvittaessa sekä kahden päiväkotikäikäisen lapsen hoito.

7 Johtopäätökset

Elämäntarinoista käy selkeästi ilmi, että oma asunto, läheiset ihmissuhteet sekä Vepan tärkeys omaan elämään merkitsevät paljon. Huomaan tuloksia analysoidessa, että asunnottomuus on vahvasti läsnä ja osa haastateltavien elämää ja sen kertookin jo Vepa paikkana, joka toimii asunnottomien tukipisteenä ja tilana, jossa sen kävijät saavat asunnottomuuteensa erilaista tukea ja neuvontaa. Myös vertaisuuden merkitys tulee esiin ja se kertoo siitä, että Vepaan kaikki ovat tervetulleita. Sosiaalisia suhteita halutaan pitää yllä sekä yhteisöllisyyden tunnetta. Vastauksista tulee esiin, että kävijät tulevat Vepaan nimenomaan sosiaalisten suhteiden vuoksi sekä rutiinien ja hyvän arjen ylläpitämiseksi. Myös vertaistoimijuus tulee mainituksi tuloksissa ja sen tärkeys. Merkitykselliseksi elämäntarinoista nousi se, että kaikki tutkimukseen osallistuneet henkilöt olivat aiemmin elämässään kohdanneet jonkin kriisin ja osa heistä jopa useamman. Vastoinkäymiseksi mainittiin jo lapsuudessa koettu asunnottomuus, syrjintä, vanhemman kuolema, ero sekä oma sairastuminen vakavasti. Lapsuudesta puhuttiin avoimesti, mikä korosti perhe- ja sosiaalisten suhteiden tärkeyttä haastateltavien elämässä. Lapsuudesta kerrottaessa muistui mieleen erilaiset lapsuudessa koetut asiat, kuten vanhempien ero sekä turvattomuuden tunne. Lapsuus koettiin myös ihanaksi ja kivaksi.

Tutkimukseen osallistuneista viisi oli kokenut asunnottomuutta. Asunnottomuus kokemuksena kuvattiin erittäin rankkana kokemuksena ja puheista korostui nukkumisen vaikeus. Asunnottomana ollessaan ei ihmisellä ole paikkaa, missä nukkua. Vaikka asunnottomuus kuvattiin rankkana kokemuksena, sillä nähtiin olevan myös positiivisia vaikutuksia. Haastateltavat kokivat, että asunnottomuus oli kasvattanut heitä ihmisenä. Lisäksi he kokivat itselleen merkityksellisenä sen, että pystyivät auttamaan ja antamaan vertaistukea muille asunnottomuutta kokeville ihmisille.

Pääpiirteittäin tutkimukseen osallistuneet henkilöt kokivat tämänhetkisen taloudellisen tilanteen heikoksi. Se mainittiin heikoksi, vaikka oli asunto ja työpaikka. Usealla haastateltavalla heikko taloudellinen johtui aiemmin kertyneistä veloista ja laskuista ja mainittiin myös, että ulosotto vie kolmanneksen saaduista tuloista. Tuloksista kävi ilmi, että kaikki tutkimukseen osallistuneet saivat tuloina jotakin Kelan tukea. Puolet haastateltavista kertoi, että joutuu

hetkittäin lainaamaan rahaa ja saa sitä lainaksi kaverilta tai vanhemmalta ja maksaa sen takaisin. Haastateltavat kertoivat, että rahat kuluvat ihan normaaliin elämiseen, kuten ruokaan, vuokraan, bussikorttiin, lapsiin, asumiseen ja lääkkeisiin. Kysyessäni käyttövarojen riittävyydestä, vastaus oli selkeä: Ei riitä. He mainitsivat, että kaikesta pitää pihistää ja rahattomuus on läsnä koko ajan. Esille nousi myös, että rahattomuuteen oli totuttu ja opittu, että näillä pitää tulla toimeen. Yksi haastateltavista kertoi, että oli jättänyt lääkkeitä ostamatta vähäisten käyttövarojen vuoksi. Tuloksista käy ilmi, että taloudellisia ongelmia pidettiin omana syynä. Omaksi syyksi mainittiin välinpitämätön asenne velkojen kasaannuttua sekä oma rahan käyttö, koska mahdollisuudet selviytyä niistä koettiin mahdottomaksi. Menot mainittiin isommaksi, kuin tulot. Kituuttaa ei koko ajan jaksa ja laskuja pitää jättää maksamatta, että pääsee töihin ja ostettua ruokaa. Vaikka asunnottomuutta oli koettu, vain yksi mainitsi sen syyksi heikkoon taloudelliseen tilanteeseensa. Yksi haastateltavista mainitsi kokeneensa häpeää lapsena koetusta heikosta taloudellisesta tilanteesta sekä asunnottomuudesta.

Haastateltavat kertovat elävänsä arkea, mikä riippuu siitä, mitä asioita on hoidettavana. Yleistä oli, että aamulla lähdetään ja illaksi palataan takaisin kotiin. Haastateltavat kokivat, että heikko taloudellinen tilanne oli vaikuttanut heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa. Yli puolet haastateltavista kertoi Kelan aiheuttamasta stressistä, mikä johtui Kelan tekemistä päätöksistä. Pelkoa aiheutti ajatus asunnon menettämisestä ja ainoan toimeentulon katkaiseminen. Psyykkisinä oireina mainittiin stressi, masennus, keskittymiskyvyn puute, väsymys ja unettomuus. Ainaisesta oravanpyörästä ei pääse pois, vaikka tahtoa olisi ja lumipallo vaan kasaantuu. Ruoka-avun merkitys kaikille tutkimukseen osallistuville oli suuri ja kaikki kertoivat saavansa apua tarvittaessa.

Haastateltavat kertoivat selviävänsä arjesta päivä kerrallaan ja aikataulun avulla. Haastateltavat kokivat, että läheisten ihmisten, sosiaalisten suhteiden ja kavereiden merkitys auttaa arjesta selviämisessä ja usko tulevaan sekä halu antaa lapsille parempi elämä, kuin itsellään oli. Tulevaisuudelta toivottiin, että joku muuttuisi, työpaikkaa ja että saisi jotenkin maksettua velat pois.

Viimesijaisen turvan etuuksien pitkäaikaisella käytöllä viitataan sosiaaliturvariippuvuuteen ja Saari (2017, 74) tuokin esiin, että sosiaaliturvariippuvuus, jonka mukaan niissä elävät, asuvat ja toimivat ihmiset tekevät tietoisin valinnan elää viimesijaisella sosiaaliturvalla työhön haakeutumisen sijaan. Tutkimukseen osallistuneiden haastatteluista käy ilmi, että heillä on halu työllistyä ja he elävät tällä hetkellä sosiaaliturvan varassa itsestä riippumattomista syistä eli ei omasta tahdostaan. Saari (2017, 341) mainitsee neljä asiakokonaisuutta, jotka muuttavat suomalaista ”tilannekuvaa” sen sosiaalisen perustan osalta. Toimeentulotuen perusosan siirtäminen Kelaan ja ylivelkaantuminen vaikuttavat keskeisesti viimesijaisen turvan varassa eläviin eikä vain sosiaaliriippuvuudesta käytyyn keskusteluun. Hän mainitsee, että toimeentulotuki on

useimmiten asiakkaalle tärkein syy tulla sosiaalityöntekijän asiakkaaksi ja että se on ollut tärkeä osa sosiaalityön työkalupakkia. Aiemmin sosiaalityöntekijän asiakkaana henkilön kokonaisvaltainen tilanne kartoitettiin ja apu ja tuki voitiin kohdistaa oikeaan tarkoitukseen. Myös palvelutarpeenarviointi oli selkeämpää ja asiakkaaksi pääseminen oli helpompaa. Asiakkuus saatoi myös jatkua palvelutarpeen mukaan pidempään. Saari (2017, 341) mainitsee, että kuntien välillä saattaa olla paljon eroavaisuuksia mitä tulee sosiaalityön resursointiin sekä toimintatapoihin. Uudet toimintamallit vahvistavat kolmannen sektorin ja kansalaisjärjestöjen asemaa entisestään. Kansalaisjärjestöjen asema kaikkein heikommassa asemassa olevien ryhmien tukemisessa on tällä hetkellä ensiarvoisen tärkeää.

Saari (2017, 347) mainitsee ylivelkaantumisen puhuessaan sosiaaliturvariippuvuudesta ja että pitkäaikainen työttömyys ja toimeentulotukiasiakkuus ovat omiaan pitkittämään sosiaaliturvariippuvuutta. Tutkimus osoittaa, että tutkimukseen osallistuneilla henkilöillä ylivelkaantumisella ja sosiaaliturvariippuvuudella ei ole yhteyttä. Ylivelkaantumisesta ja ulosottoon johtaneista veloista huolimatta haastateltavilla oli halu työllistyä ja tehdä töitä. Haastattelusta tuli esiin ylivelkaantuminen ja kierteen jatkuminen ja lumipallon kasvaminen, mikä aiheutui taloudellisen tilanteen aiheuttamasta stressistä. Hallituksen valmistelu suojaosuuden korottamisen mahdollisuuksien ja vaikutuksien arvioimisesta auttaa tähän, jos se toteutuu.

Kankaan & Ritakallion (2005, 30) kuvaama Smithin näkemys häpeän tunteesta nousee esiin tutkimuksen tuloksissa. Mielestäni on mahdotonta saavuttaa täysin luotettavia tuloksia suhteellisen köyhyyden osalta, koska sen määrittely muuttuu vuosien saatossa siinä, missä maailma muuttuu, yhteiskunta muuttuu sekä sosiaalipoliittiset kysymykset ja niiden painopiste sekä välttämättömyys muuttuvat politiikan näkökulmasta katsottuna. Tämäkin riippuu tietenkin tutkittavasta joukosta. Esimerkiksi nuorten keskuudessa häpeän tunne on varmasti varsin yleistä. Nuoret monesti seuraavat maailman muotia, jolloin esimerkiksi pukeudutaan samantyyllisesti kaikkialla. Kaikilla ei ole tähän mahdollisuutta suhteellisen köyhyyden kannalta mitattuna, jolloin Smithin (Kangas & Ritakallio 2005, 30) käsitys suhteellisen köyhyyden perusajatuksista toteutuu. Lisäksi, suhteellinen köyhyys merkitsee ihmisille eri asioita. Tässä ajatuksessa toteutuu se, kuinka ihmisellä on täytyttävä sosiaalisen toimintakyvyn edellytykset, jotta hän ei tuntisi itseään köyhäksi (Kangas & Ritakallio 2005, 29). Ajatus, että köyhyys ei välttämättä poistu, vaikka ihmiselle taattaisiin fyysinen toimintakyky, mihin lukeutuu asianmukainen asunto, riittävä ravitsemus ja terveys jne., vaan se tarvitsee tuekseen sosiaalisen toimintakyvyn edellytykset, ei täyty tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden osalta. Tuloksista käy ilmi, että haastateltavilla ei täyty fyysisen toimintakyvyn edellytykset, joten sosiaalisen toimintakyvyn toteutumista ei voida lähteä tässä tutkimuksessa tarkastelemaan.

Tutkimus osoittaa, että tutkimukseen osallistuneet henkilöt kärsivät erittäin vakavaa aineellista puutetta ja kokevat perustarpeiden puutetta lähes jokaisella Tilastokeskuksen (SVT 2020c) määritetyllä mittarilla. Tutkittaessa Saaren (2015, 73) kuvaamia perus- ja välittäviä

tarpeita ja ajatusta siitä, että perustarpeisiin liittyy puutteita tai vajeita, jos välittömät tarpeet jäävät melkein kokonaan tyydyttämättä, pitää paikkansa. Tutkimus osoittaa, että tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden välittömissä tarpeissa ja niiden tyydyttämisessä on todella paljon puutteita ja ne jäävät melkein kokonaan haastateltavien osalta saamatta ja näin ollen myös perustarpeissa, kuten fyysisessä terveydessä ja henkisessä autonomiassa, esiintyy paljon puutteita. Tämä tarkoittaa teorian mukaan, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt kuuluvat asunnosta huolimatta edelleen ryhmään, joka luokitellaan huono-osaiseksi.

Saari (2015, 253-255) tuo esiin myös huono-osaisuuden yhteiskunnallisen ilmiön, mikä on nähtävissä rajoittuneisuutena solidaarisuudessa sekä myötätunnossa hierarkkisesti toisiinsa nähden sijoittuvien väestöryhmien välillä. Moni varmasti pystyy samaistumaan tähän ajatukseen, mikä tuntuu väärältä heikossa asemassa olevia ihmisiä kohtaan. Haastateltavien puheesta ja kerronnasta välittyi inhimillisyys ja solidaarisuus muita ihmisiä kohtaan ja he olivat valmiita auttamaan avun tarpeessa olevia.

Kainulainen & Saari (2013, 24-25) tuovat esiin pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen perinteen sekä Erik Allardtin näkemyksen ”onnellisesta köyhästä”, ja Ervasti & Saari (2011, 191,193) esittävät toistuvaa havaintoa siitä, että rikkaammat ovat pienituloisempia onnellisempia tietyllä hetkellä, kun muut tekijät ovat vakioitu, mutta kuitenkin keskimääräinen materiaallinen vaurastuminen ei lisää koettua keskimääräistä hyvinvointia. Tutkimuksesta käy ilmi, että haastateltavilla nämä muut tekijät eivät ole vakioitu, mikä laskee heidän koettua keskimääräistä hyvinvointia. Toisaalta voidaan ajatella heidän tulevan tällä hetkellä onnellisiksi näistä muista tekijöistä, mitkä ovat toisille itsestään selviä. Jos päätöksiä tehdään muun muassa ihmisoikeuksia sekä yhdenvertaisuusperiaatetta ajatellen, onko moraalisesti oikein, että heikossa asemassa elävät ihmiset tulevat onnellisiksi saadessaan riittävästi ruokaa. Näen, että heikossa asemassa olevien ihmisten onnellisuus ja koettu hyvinvointi ei pysty lisääntymään, koska mahdollisuus ja kyky oman elämänhallintaan puuttuvat kokonaan. Raijas (2011, 248) tuo esiin, mitkä tekijät mahdollistavat hyvinvoinnin lisäämiseen vaikuttavia tekijöitä. Tuloksista käy ilmi, että haastateltavien henkilökohtaiset resurssit ovat puutteelliset, mikä rajoittaa heitä itse määrittämästä omaa koettua hyvinvointiaan ja onnellisuuttaan. Näin ollen heidät niin sanotusti pakotetaan tähän asemaan ja he ovat tottuneet elämään niillä, mitä heille on annettu. Kuitenkin, haastatteluista saaduista tuloksista ilmenee koettu onnellisuuden tunne. Kainulaisen & Saaren (2013, 24-25) mukaan näihin saattaa vaikuttaa ihmisten arvostuserot ja se, miten kukin arvottaa omaa elämäntilannettaan. Ervasti & Saari (2011, 191,193) tuo esiin koetun hyvinvoinnin ja onnellisuuden yhteyden toisiinsa. Ihminen määrittää itse tärkeät asiat elämässään, joiden avulla hän voi kokea subjektiivista onnellisuutta, mikä lisää koettua hyvinvointia ja tyytyväisyyttä omaan elämään.

Erik Allardtin hyvinvointiteorian yhteisyyssuhteet tulee ilmi haastateltavien sosiaalisten suhteiden tärkeydessä, jonka Pessi & Seppänen (2011, 288) tuovat esiin tarkasteltaessa ihmisen

hyvinvointia. Tuloksista käy ilmi, että sosiaaliset suhteet ja yhteisöllisyys ovat haastateltaville tärkeitä. Oksanen (2011, 322) viittaa ihmisiin, jotka elävät ekologisesti huonoissa oloissa, etteivät he vallitsevissa olosuhteissa voi elää aidosti hyvää elämää ja ettei heidän pidä tyytyä sietämään huonoa tilannettaan. Sama väittämä pätee mielestäni myös täällä heikossa yhteiskunnallisessa asemassa eläviin ihmisiin. Eli voidaanko ajatella tulosten perusteella, että heidän kohtalainen koettu hyvinvointinsa on aitoa hyvinvointia vai ovatko he vain tottuneet sietämään sitä ja näin ollen tyytyvät siihen. Kuitenkin, ympäristön tärkeys korostuu tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kokemuksissa ja tulokset osoittavat sen lisäävän heidän hyvinvointiaan. Resilienssi (Mieli 2020) ja myönteisiin tunteisiin panostaminen tulevat esiin haastatteluista sekä se, että on tärkeä jakaa ja kuunnella selviytymistarinoita. Se auttaa voimavarojen kasvattamisessa.

Raijas (2011, 243, 247) kuvaa arjen muodostuvan erilaisissa ympäristöissä tapahtuvista toiminnoista, joissa ihmiset toimivat joko yksin tai vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Arjen toiminnoissa tavoitellaan tarpeiden tyydyttämistä eli hyvinvointia. Tutkimuksesta käy ilmi, että haastateltavilla eivät täyty välttämättömät perustarpeet, jolloin on mahdotonta tutkia heidän hyvinvointia arjen toiminnan näkökulmasta, koska kaikki tarjolla olevat mahdollisuudet eivät ole heidän tavoitettavissa eli resurssit ja hyödykkeet.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että tutkimukseen osallistuneet ovat kokeneet hyvin traumaattisia vastoinkäymisiä ja ovat niiden myötä tahtomattaan tippuneet viimesijaisen sosiaaliturvan varaan. On selvää, että jos ihminen kokee koko ajan epäonnistumisia, se edesauttaa kierteen jatkumista. Halu on nousta sieltä ylös, mutta mikä estää? Herää myös kysymys onko eettisesti oikein, että joutuu pelkäämään sen viimesijaisena pidetyn turvan loppumista, mikä on se ainoa turva kaikkein heikommassa asemassa eläville ihmisille.

Tutkimus osoittaa, että tutkimukseen osallistuneet henkilöt elävät heikossa yhteiskunnallisessa asemassa. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kokemukset osoittavat kuitenkin myös, että aiemmat vastoinkäymiset sekä koettu asunnottomuus ovat kasvattaneet heitä ihmisinä. Vaikka taloudellinen tilanne koetaan heikoksi, kokemuksista huokuu usko ja toivo. Ympäristö ja vertaisuus voimaannuttaa ja tukee heidän hyvinvointiaan ja haastatteluista ilmi tulleet tärkeät asiat auttavat heitä jaksamaan arjessa ja tuovat onnellisuutta.

Lähteet

Painetut

Ervasti, H. & Saari, J. 2011. Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Saari, J. (toim.) Hyvinvointi- Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 191-218.

Kainulainen, S. & Saari, J. 2013. Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Niemelä, M. & Saari, J. (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Tampere: Juvenes Print, 22-43.

Kangas, O. & Ritakallio, V-M. 2005. Köyhyyden teoria ja käytäntö. Teoksessa Saari, J. (toim.) Köyhyyspolitiikka- Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 28-62.

Keskinen, V., Laine, M., Tuominen, M. & Hakkarainen, T. (toim.) 2009. Kaupunki köyhyyden monet kasvot. Näkökulmia helsinkiläiseen huono-osaisuuteen. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus

Oksanen, M. 2011. Ympäristö ja hyvinvointi. Teoksessa Saari, J. (toim.) Hyvinvointi- Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 314-334.

Pessi, A. & Seppänen, M. 2011. Yhteisöllisyys. Teoksessa Saari, J. (toim.) Hyvinvointi- Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 288-313.

Raijas, A. 2011. Arjen hyvinvointi. Teoksessa Saari, J. (toim.) Hyvinvointi- Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 243-263.

Saari, J. 2005. Köyhyyspolitiikka. Teoksessa Saari, J. (toim.) Köyhyyspolitiikka- Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 7-27.

Saari, J. 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus

Saari, J. 2017. Oleskeluyhteiskunta. Teoksessa Saari, J. (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere: Suomen Yliopistopaino, 13-35.

Saari, J. 2017. Sosiaaliturvariippuvuus- Asenteet ja politiikka. Teoksessa Saari, J. (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere: Suomen Yliopistopaino, 69-96.

Saari, J. 2017. Sosiaaliturvariippuvuuden tulevaisuus. Teoksessa Saari, J. (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere: Suomen Yliopistopaino, 319-351.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Vantaa: Hansaprint

Sähköiset

ARA. 2020. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Asunnottomat 2019. Luettu 6.4.2020.

<https://www.ara.fi/download/noname/%7BFFDF6EB6-AC9A-4776-8F67-613D2EC07023%7D/155879>

EAPN. 2020. Mitä on köyhyys? Luettu 2.4.2020. <http://www.eapn.fi/koyhyys/mita-on-koyhyys/>

Finlex. 1412/1997. Laki toimeentulotuesta. Luettu 6.4. 2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1997/19971412?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Laki%20toimeentulotuesta>

Julkari. 2019. Tilastoraportti 20/ 2019. Luettu 6.4.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138191/Tr20_19.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Kansaneläkelaitos. 2020a. Suomen sosiaaliturva. Luettu 6.4.2020. <https://www.kela.fi/suomen-sosiaaliturva?inheritRedirect=true>

Kansaneläkelaitos. 2020b. Tilastokatsaus 5/2019. Luettu 6.4. 2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/299979/Tyottomyyden_perusturvan_menot_vuonna_2018_ensimmaista_kertaa_ansioturvan_menoja_suuremmat.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Mieli. 2020. Mielenterveys. Mitä on resilienssi? Luettu 9.4.2020. <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-elamantilanteet/sairastuminen-voi-olla-kriisi/mita-resilienssi>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020a. Toimeentulo. Luettu 6.4.2020. <https://stm.fi/toimeentulo>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020b. Toimeentulo. Lainsäädäntö. Luettu 6.4.2020 <https://stm.fi/toimeentulo/lainsaadanto>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020c. Toimeentulotuki. Luettu 6.4.2020. <https://stm.fi/toimeentulotuki>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020d. Kuntainfo. Luettu 6.4.2020. https://stm.fi/documents/1271139/3899844/20170213_Kuntainfo_3_2017_+3ii17_verkkoon.pdf/8c83d052-e0a4-4e23-a32f-f792dcd1a908/20170213_Kuntainfo_3_2017_+3ii17_verkkoon.pdf

SVT. 2020a. Suomen virallinen tilasto. Elinolotilasto. Luettu 2.4.2020.

<https://www.stat.fi/til/eot/index.html>

SVT. 2020b. Suomen virallinen tilasto. Elinolotilasto. Luettu 5.4.2020.

https://www.stat.fi/til/eot/2019/01/eot_2019_01_2020-03-27_tie_001_fi.html

SVT. 2020c. Suomen virallinen tilasto. Elinolotilasto. Luettu 5.4.2020.

<https://www.stat.fi/til/eot/kas.html>

TENK. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa.

Luettu 10.4.2020. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

TENK. 2019. Ihmistieteiden eettisen ennakoarviointin ohje 2019. Luettu 10.4.2020.

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Vva ry. 2020. Vailla vakinaista asuntoa ry. Luettu 3.4.2020. <https://vvary.fi/yhdistys/>

Julkaisemattomat

Aitta, T. 2020. Sähköpostiviesti tekijälle. Vva ry. Helsinki.

Kuviot

Kuvio 1: Asunnottomuus Suomessa 1987-2019 (ARA 2020).	16
Kuvio 2: Arvio Vepan kävijät vuonna 2019 iän mukaan (Aitta 2020.).....	17
Kuvio 3: Aineistolähtöisen sisällönanalyysin ajatuskartta	20

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelurunko.....	42
Liite 2: Suostumuslomake tutkimukseen osallistumisesta	43

Liite 1: Teemahaastattelurunko

LAUREA / *Yhdessä* /
AMMATTIKORKEAKOULU / *enemmän* /

Tutkimuskysymykset

42 (44)

Jenna Virmelä

9.1.2020

VERTAIS- JA VAPAA- AJAN KESKUKSEN KÄVIJÖIDEN KOKEMUKSIA VARATTOMUUDESTA

Tutkin järjestön Vertais- ja vapaa-ajan keskuksessa kävijöiden omakohtaisia kokemuksia varattomuudesta. Miten kävijät kokevat taloudellisen tilanteensa sekä millaisia vaikutuksia sillä on?

TAUSTATIEDOT

Kuka olet? Kertoisitko elämästäsi.

TALOUELLINEN TILANNE

Mikä on tämänhetkinen taloudellinen tilanteesi?

Mistä varasi koostuvat?

Mihin käytät varasi?

ARJEN HALLINTA

Miten taloudellinen tilanteesi on vaikuttanut arjen hallintaan?

Miten taloudellinen tilanne vaikuttaa sinuun kokonaisvaltaisesti (fyysisesti, psyykkisesti sekä sosiaalisessa kanssakäymisessä)?

KÄYTTÖVARAT

Miten kuvailisit käyttövarojesi riittävyyttä?

Mitä syitä mahdollisten talousongelmien taustalla on?

ASUNNOTTOMUUS

Oletko kokenut asunnottomuutta?

Miten asunnottomuus on vaikuttanut elämäsi?

Mistä koet, että asunnottomuutesi johtui/johtuu?

TALOUELLISISTA HAASTEISTA SELVIÄMINEN

Miten selviät arjessa?

Entä taloudellisesti?

Miten hoidat taloudenhoitoon liittyvät käytännön asiat?

Onko mitään kanavaa, mistä saisit ruoka-apua/apua? Mitä?

HYVINVOINTIASI TUKEVAT SEIKAT

Mitä sinulle kuuluu nyt?

Mitkä asiat auttavat jaksamaan arjessa?

Mitä suunnitelmia sinulla on tulevaisuudelle?

Liite 2: Suostumuslomake tutkimukseen osallistumisesta

TIETOINEN SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISEEN

Minua on pyydetty osallistumaan opiskelijan tekemään opinnäytetyöhön ja Vva ry:n puitteissa tehtävää työtä koskevaan haastatteluun. Minulle on kerrottu, että kyseessä on haastattelututkimus, jonka tarkoituksena on selvittää kokemuksiani tutkittavasta aiheesta. Olen saanut sekä kirjallista että suullista tietoa haastatteluun liittyen ja mahdollisuuden esittää siitä haastattelijoille kysymyksiä. Olen tietoinen, että minulla on mahdollisuus olla yhteydessä haastattelijaan, mikäli minulla on kysyttävää haastatteluun tai aineiston käsittelyyn liittyen.

Ymmärrän, että

- tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja että minulla on oikeus kieltäytyä siitä milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytän tutkimukseen osallistumisen, minua koskeva aineisto poistetaan haastatteluaineistosta.
- haastatteluaineistoa käytetään minua haastatelleiden opiskelijan opinnäytetyössä ja aineiston pohjalta kirjoitettavissa julkaisuissa sekä kehittämistyössä.
- haastattelu tallennetaan ja litteroidaan tekstin muotoon
- aineisto ja antamani tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Aineiston käsittelyyn osallistuvat opiskelija, häntä ohjaavat opettajat ja julkaisujen kirjoittajat.
- äänitiedostot hävitetään litteroinnin jälkeen. Haastattelussa antamiani tietoja ei voida yhdistää henkilötietoihini opiskelijan oppimistehtävässä ja sen esittelyissä tai aineiston pohjalta kirjoitetuissa julkaisuissa.

Tämä asiakirja allekirjoitetaan kahtena kappaleena, joista saan itselleni yhden kappaleen ja toinen säilytetään Laurea-ammattikorkeakoulun lukitussa arkistossa.

Suostun osallistumaan tutkimukseen.

Aika ja paikka:

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Toivomani yhteydenottotapa ja yhteystiedot (puhelin/sähköpostiosoite):

Vahvistan, että olen kertonut edellä mainitulle haastateltavalle tutkimuksen luonteesta, tarkoituksesta sekä toteutustavasta ja hän on antanut vapaaehtoisen suostumuksensa haastatteluun ja haastatteluaineiston käyttöön edellä esitettyihin tarkoituksiin.

Aika ja paikka:

Opiskelijan allekirjoitus, nimenselvennys ja sähköpostiosoite.

Lisätietoja:

Lehtori, ohjaava opettaja Eeva Soikkeli

eeva.soikkeli@laurea.fi, p. 046 8567352

Laurea-ammattikorkeakoulu, Ratatie 22, 01360 Vantaa